

16+

Ёсць
такая
зямля...
стар. 5

Праз
церні
да гледача
стар. 13

Рызыка
дзеля
навукі
стар. 14

Роля Статутаў ВКЛ у працэсе канстытуцыйнага будаўніцтва

Калаж Кастуся Дробава.

У наш час адбываецца выключна важная падзея ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі — канстытуцыйная рэформа, якая вызначыць перспектывы далейшага фарміравання беларускай дзяржавы. Гэта дае падставы і нават патрабуе ад нас звярнуць увагу на развіццё канстытуцыйнага будаўніцтва ў гісторыі нашага народа і пераасэнсаванне адзін з найважнейшых помнікаў прававой і кніжнай культуры Беларусі — Статут ВКЛ, які нярэдка называюць правабразам айчынай Канстытуцыі, протаканстытуцыяй, а часам — нават першай Канстытуцыяй.

Здавалася б, Статут з'яўляецца ці не найлепш даследаваным айчынным тэкстам і кніжным помнікам XVI ст., якому прысвечаны тысячы публікацый айчынных і замежных даследчыкаў. Я. Юхо, Т. Доўнар, Г. Галенчанка, А. Радаман, У. Падалінскі, Л. Голубева, Г. Праневіч, В. Галубовіч, С. Лазутка, У. Мякішаў, Ю. Бардах, С. Вансевічус і іншыя здолелі зрабіць прынцыпова новы крок у кірунку вывучэння Статута ВКЛ, якое распачалося больш чым стагоддзе таму назад у працах ранейшых аўтараў (І. Лапо, Ф. Леантовіч, І. Маліноўскі, С. Пташыцкі і інш.).

«ЛіМ»-акцэнт

Зварот. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка накіраваў зварот да ветэранаў вайны ў Афганістане з нагоды Дня памяці воінаў-інтэрнацыяналістаў. «Сёння, у Дзень памяці воінаў-інтэрнацыяналістаў, мы ўшаноўваем тых, хто, выконваючы воінскі абавязак у складзе абмежаванага кантынгенту савецкіх войск у Афганістане, быў да канца верны прысязе. Вайна ў чужой краіне для многіх стала суровым выпрабаваннем. Мы схіляем галовы перад подзвігам загінулых воінаў, смуткуем разам з тымі, чые жыццё і лёс былі скалечаны, хто не дачакаўся сваіх сыноў, мужоў, братоў», — гаворыцца ў звароце. Кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што цяпер ва ўмовах светапарадку, які імкліва мяняецца, росту экстрэмізму і тэрарыстычных пагроз баявое брацтва воінаў-інтэрнацыяналістаў — гэта ўзор мужнасці, згуртаванасці і ўзаемавыручкі.

Спачуванне. Прэзідэнт Беларусі накіраваў спачуванне сродным і блізкім народнай артысткі РСФСР Зінаіды Кірыенкі. «Пайшла з жыцця яркая і таленавітая актрыса. Яе незвычайная і шчырая ігра захапляла і пакарала публіку глыбінёй і сілай характару», — гаворыцца ў спачуванні. Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў, што творчасць Зінаіды Кірыенкі, накіраваная на стварэнне і захаванне найлепшых культурных традыцый, — неацэнны ўклад у духоўную скарбніцу беларускага і расійскага мастацтва.

Мова. 3 21 да 28 лютага Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі правядзе Тыдзень роднай мовы, паведамляе БелТА. Пройдуць круглыя сталы, прэзентацыі, інтэрактыўныя заняткі, сустрэчы, культурна-асветніцкія і адукацыйна-забаўляльныя мерапрыемствы. У 2022-м, аб'яўленым у Беларусі годам гістарычнай памяці, асаблівае значэнне набываюць каштоўнасці, якія спадарожнічаюць нашаму народу на працягу стагоддзяў. Беларуская мова — адзін з базавых нацыянальных здабыткаў.

Юбілей. Аб мерапрыемствах, якія рыхтуе Мінск да 100-годдзя Міхаіла Савіцкага, расказала падчас выязной прэс-канферэнцыі галоўны спецыяліст упраўлення культуры Мінгарвыканкама Марына Ясюк, паведамляе БелТА. Да юбілею запланавана больш як 20 імпрэз, якія будуць цікавыя як жыхарам Мінска, так і гасцям сталіцы нашай краіны. Акрамя выставачных, пройдуць мерапрыемствы ў сучасных фарматах: квесты і пленэры, круглы стол, падчас якога будзе ісці размова пра спадчыну Міхаіла Савіцкага. У межах праекта «Мастак і горад» плануецца вынесці творчасць мастака за дзверы музеяў, каб наблізіць яе да людзей.

Кіно. Прэм'ера васьмісерыйнага фільма «Полымя пад попелам» (рэжысёр — Іван Паўлаў), знятага кінастудыяй «Беларусьфільм», адбудзецца 22 лютага на тэлеканале «Беларусь 1». «У фільме можна ўбачыць не толькі мастацкі, але і дакументальны здымкі работы беларускіх сапёраў, якая праводзілася летам 2021 года на тэрыторыі нашай краіны. Большасць з нас не задумваецца, колькі небяспечнага да гэтага часу застаецца ляжаць у зямлі з часоў вайны. А лічбы вельмі ўражальныя: толькі за мінулы год, пакуль здымаўся фільм, супрацьмынным цэнтрам Узброеных Сіл Беларусі было аб'яшчоджана і знішчана больш як 25,7 тысячы выбухованебяспечных прадметаў, якія знаходзяцца ў зямлі з Другой сусветнай вайны», — распавялі стваральнікі фільма.

Паміць. Выстаўка «Афганістан — памяць у фатаграфіях» адкрылася ў Музеі гісторыі друку і фатаграфіі Гомельшчыны. У экспазіцыі — фотаматэрыялы з асабістых архіваў воінаў-інтэрнацыяналістаў. Імгненні тых дзён захаваліся на плёнцы дзякуючы мужнасці і адвазе гэтых людзей і адлюстроўваюць афганскую вайну лепш за ўсялякія словы. «Весці дзённікі і запісы, а тым больш фатаграфавачь ва ўмовах ваеннага часу строга забаранялася. Таму матэрыялы з асабістых архіваў унікальныя. Прадстаўленыя фатаграфіі — старонкі гісторыі, якія ажылі. Колькі б гадоў ні мінула, людзі зноў і зноў будуць вяртацца да тых падзей, бо гэта гісторыя нашай краіны», — падкрэслілі арганізатары выстаўкі. Фотаэкспазіцыя працягвае праект «Афганістан — памяць і боль», распачаты ў 2016 годзе.

Славянскі базар. Продаж білетаў на «Славянскі базар» стартуе сёння ў касах Віцебска. Пра гэта падчас прэс-канферэнцыі паведаміў журналістам дырэктар цэнтра культуры «Віцебск» і міжнароднага фестывалю Глеб Лапіцкі. Афлайн-продаж білетаў пачаўся ў абласным цэнтры ў касах ЦК «Віцебск». Першых чатырох пакупнікоў чакаюць прыемныя неспадзеўкі і падарункі. На віртуальных пляцоўках набыць білеты на форум можна будзе з 21 лютага.

Традыцыі. Акунуцца ў атмасферу Масленицы — старажытнага славянскага свята, якое сімвалізуе провады зімы, паўдзельнічаць у мерапрыемствах і традыцыйных гуляннях можна будзе 5 сакавіка ў Беларускім дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту. У праграме — гульні і забавы, паказы беларускага ценявога тэатра «Вяртэп» і ляльчанага тэатра «Батлейка», рэканструкцыя абрадаў «Пахаванне Дзеда», «Немка», «Наведванне маладوخі» і «Наведванне жанчыны-павітухі», майстар-класы для дзяцей і дарослых, фальклорная праграма. Кульмінацыйнай свята стане ўрачыстае спальванне пудзіла зімы — «Марэны»!

Рэгіёны. Любанскі музей народнай славы запрашае наведваць часовую выстаўку «Сімвалы зямлі беларускай», прымеркаванай да Года гістарычнай памяці. У экспазіцыі прадстаўлены работы выяўленчага мастацтва з фондаў Слуцкага краязнаўчага музея. Большую частку экспанатаў складаюць аўталітаграфіі Уладзіміра Басалыгі з серыі «Помнікі дойлідства Беларусі». Выстаўка атрымалася надзвычай цікавай з пункту гледжання высокага выяўленчага мастацтва і інфармацыйнай, бо дае магчымасць праз узоры работ таленавітых дойлідаў спазнаць гісторыю Беларусі.

Аглед афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

стасункі

Уважлівыя назіральнікі жыцця

Міжнародны гуманітарны праект «Мінская ініцыятыва», які патраніруецца Міждзяржаўным фондам гуманітарнага супрацоўніцтва дзяржаў — удзельніц СНД, праявіў сябе ў многіх ініцыятывах. Працяг ранейшых — альманах маладой паэзіі «Terra poetica 2021», які нядаўна пабачыў свет у Маскве.

На мове арыгінала пад адной вокладкай надрукаваны вершы беларускіх, рускіх і ўкраінскіх паэтаў: Ксеніі Аксёнавай, Ірыны Сажынскі, Яўгеніі Джэн Баранавай, Юлі Гупалюк, Маргарыты Латышкевіч, Майкі Лунёўскай, Віталія Білазёра, Кропачкі, Канстанціна Камарова, Аксаны Асмалоўскай, Вольгі Шпакоўскай, Ганны Маркінай, Аляксандра Мімука, Андрэя Кімбара, Рэгіны Паліван, Аксаны Беўзюк, Яраславы Федчанкі, Міхаіла Рантовіча, Дзмітра Кірычэнкі, Алеся Бараноўскага.

Цікавымі падаюцца ілюстрацыйныя рашэнні ў афармленні альманаха. Рэпрадукцыйны шматвыразны карціны паўстае малюнак маладой беларускай мастачкі Лізаветы Пастушэнкі «Масты зямныя і нябесныя». А гэтыя радкі — з верша лаўрэата Нацыянальнай

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Паэзія, аздобленая песняй

У літаратурным клубе «Шчырасць» пры сталічнай бібліятэцы № 22 адбыўся юбілейны творчы вечар кампазітара і ваканаўца Віктара Мяцельскага.

Сабраліся пастаянныя ўдзельнікі клуба і чытачы кніжніцы. Сярод ганаровых гасцей — вядомы беларускі пісьменнік і паэт, старшыня Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі, кіраўнік клуба «Шчырасць» Міхась Пазнякоў, артыст-парадыст Белдзяржфілармоніі, лаўрэат міжнародных конкурсаў, першы ў Беларусі выканаўца цірольскіх песень Генадзь Санько, паэтэса, выканаўца песень Наталля Галабурда.

Міхась Пазнякоў павіншаваў юбіляра, адзначыўшы яго талент.

Віктар Мяцельскі.

Віктар Мяцельскі прыехаў у сталіцу з Пінска. Ён плённа супрацоўнічае з Саюзам пісьменнікаў Беларусі. Ён створана больш за 100 песень на вершы многіх сучасных беларускіх паэтаў.

Пад гітару прагучала шмат песень, якія выклікалі шчырыя апладысменты: «Заклінанне» на верш А. Аўруціна, «Заўжды вярнуся», «Снежинка», «Прысяга», «К единству» на вершы М. Пазнякова, «Бацькоўская зямля» на верш М. Шабовіча, «Ой хмелю, мой хмелю...» на верш М. Башлакова, «Золотая рыбка» на верш Ф. Баравога. Гучалі і аўтарскія песні Віктара Мяцельскага — «Я спешу жыць», «Славный город Пинск», «Зимушка-зима».

Некалькі кампазіцый выканаў і Генадзь Санько, у тым ліку і «Цірольскі вальс». Віктар Сямёнавіч падзяліўся творчымі планами, марамі, адказаў на пытанні прысутных.

Аляксандра
КАРЖАНЕЎСКАЯ,
фота аўтара

навінкі ад «Звязды»

Другая сустрэча з «Прынцэсай»

У Беларусі добра ведаюць прэзаіка Алега Ждана, які піша на рускай мове. Яго кнігі «У гасцях і дома» («В гостях и дома»), «Рысы і абліччы» («Черты и лица»), «Знаёмы» («Знакомый»), «Па абодва бакі прахадной» («По обе стороны проходной»), «Геній» («Гений») і іншыя, выдадзеныя ў розныя гады, карыстаюцца ўвагай самага шырокага кола чытачоў.

У апошнія гады Алег Аляксеевіч шмат піша і з разлікам на юнага чытача. Падлеткам адрасавана яго аповесць «Прынцэса». У падзагалюку твора — «Маленькая аповесць з прызнаннем і загадкай». «У суботу вечарам Мішка Сідарчук на асфальце перад домам Алёнкі намалёваў крывавае сэрца і напісаў: «Тібэ мая прынцэса». Сэрца — гэта ўсім зразумела — каханне. І падпісаўся — Пельмень. У нядзелю раніцай яна выйшла на лоджыю рабіць зарадку і, канешне ж, адразу ўбачыла гэтае пасланне. Вельмі разлажалася: непісьменнае прызнанне. Не па-руску і не па-беларуску. Нават коску не паставіў. Зразумела, ёй, выдатніцы, гэта не падабаецца. Крывавае сэрца таксама не па душы. Ну і галоўнае — увесь дом зразумеў, што прызнанне — ёй. Канешне, дом

вялікі, прынцэс шмат, але Алёнка самая прынцэсна з усіх прынцэс. «Дурань! — сказала яна Мішку ў панядзелак. — Ты хаця б у слоўнік зазірнуў! Ты мяне зганьбіў!» А Мішка ўсміхаўся, як быццам яна таксама прызналася яму ў каханні.

Нават настаўнікі прыходзілі падзівіцца. Настаўнік матэматыкі паціснуў плячыма і сказаў: «Дурната». Настаўнік малявання: «Бяздарна». А Варвара Яфімаўна, русіца, пляснула ў далоні і сказала: «Божа, і гэта мой вучань!» Гэта яна, зразумела, пра памылкі...»

Перакладзеная на беларускую мову Алесем Карлюкевічам, аповесць Алега Ждана «Прынцэса» ўжо другі раз выходзіць у Выдавецкім доме «Звязда». Першае выданне пачынала свет летась і вельмі хутка разошлося па бібліятэках краіны. Другое — толькі што. Кнігу можна знайсці ў кнігарнях ААТ «Белкніга» ў розных гарадах краіны, а таксама ў «Акадэмікнізе» ў Мінску па праспекце Незалежнасці, 72. А лепей набыць у самім Выдавецкім доме «Звязда» ў Мінску па вуліцы Захарова, 19. Дарэчы, па заказе кнігу Алега Ждана, як і іншыя кніжныя выданні «Звязды», выдавецтва можа даставіць у самыя далёкія ад Мінска раёны — і ў Столін, і ў Расоны, і ў Астравец... Адным словам, куды заўгодна. І, між іншым, не толькі ў райцэнтры, але і ў аграгарадкі, у тыя школы і сельскія бібліятэкі, якія працуюць у вёсках.

Мікола БЕРЛЕЖ

праекты

Мода ў бібліятэцы

Выстаўка «FASHION-ілюстрацыя», якая праходзіць у межах штогадовага выставачнага праекта «Гісторыя і сучаснасць кніжнай графікі», адкрылася ў атрыуме Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. Праект прадстаўляе гісторыю ўзнікнення і развіцця fashion-ілюстрацыі.

У экспазіцыі — факсімільныя выданні летапісных зводаў з выявамі старадаўніх убораў і зборамі партрэтаў вышэйшых слаёў грамадства. З модай XVIII—XIX стст. наведвальнікі змогуць азнаёміцца праз арыгінальныя аўтарскія гравюры з выявамі жаночых і мужчынскіх навошшаў, найлепшыя часопісы еўрапейскіх і расійскіх выдаўцоў. Папулярныя вобразы XX ст. прадстаўлены работамі знакамітых Бакста і Эртэ, альбомамі дамоў моды і часопісамі выдавецтваў СССР і БССР, выданнямі *Vogue*, *Harper’s Bazaar*, *Marie Claire*, *Elle* з выявамі легендарных мадэлей ад Г. Шанэль, П. Кардэна, І. Сен-Ларана.

Наведвальнікі таксама змогуць убачыць чароўныя акварэлі беларускай fashion-ілюстратаркі Веранікі Талецкай, работы студэнтаў кафедры дызайну моды факультэта сацыякультурных камунікацый БДУ, калекцыю

цікава ведаць

Урокі творчасці і дабрыні

Адбылося першае ў гэтым годзе пасяджэнне студыі юных літаратараў «Малінаўскія галасы», створанай Мінскім гарадскім аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі пры дзіцячай бібліятэцы № 15.

Маленькія аматары прыгожага слова, як заўсёды, з добрым настроем уключыліся ў творчую працу. Хутка склалі сінанімічныя рады, прывялі ў адпаведнасць ямбы з харэямі, выканалі практыкаванні на логіку. Паразважалі: навошша творцу псеўданім? Згадалі выдатнага дзіцячага пісьменніка Міколу Маляўку, які нядаўна адзначыў сваё 80-годдзе. Разабраліся з рубрыкамі «Бязрозкі». Крытыкавалі творы сяброў-студыйцаў — колішнія дапрацаваныя і свежыя. І гэта толькі на размінку.

Пасля сустракалі госця — пісьменніка Леаніда Багдановіча. Студыйцы разам з Леанідам Уладзіміравым прывялі ўрок дабрыні.

Былі і ўрачыстыя моманты. Удзельнік студыі Уладзіслаў Вязовіч выйшаў у пераможцы Міжнароднага

на развітанне

Не стала Васіля Ткачова

Перастала біцца сэрца таленавітага беларускага пісьменніка Васіля Ткачова.

Васіль Юр’евіч Ткачоў нарадзіўся 1 студзеня 1948 года ў вёсцы Гута Рагачоўскага раёна. Вучыўся ў Ісканскай васьмігадовай школе Быхаўскага раёна. Працаваў у раённых газетах у Івацэвічах і г. п. Карма. У арміі служыў інструктарам палітаддзела на касмадроме Байканур. Потым скончыў факультэт журналістыкі Львоўскага вышэйшага ваенна-палітычнага вучылішча. Быў ваенным карэспандэнтам у Сярэдняй Азіі. З 1980 года жыў і працаваў у Гомелі: карэспандэнт шматтыражкі «Сельмашавец», стыліст і спецыяльны карэспандэнт абласной газеты «Гомельская праўда». У 1989—2005 гадах узначальваў Гомельскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў. Удзельнічаў у рабоце IX з’езда Саюза пісьменнікаў СССР (Масква, 1992). Член Саюза тэатральных дзеячаў (2006), з 1989-га — член Саюза пісьменнікаў СССР і БССР.

Аўтар 25 кніг прозы, публіцыстыкі і драматургіі. Лаўрэат прэміі Федэрацыі прафсаюзаў у галіне літаратуры за кнігу «Снукер» (2011), лаўрэат прэміі імя Васіля Віткі за творы для дзяцей (2012) і расійскай імя Баяна за ўмацаванне літаратурных сувязей (2000). Лаўрэат абласной літаратурнай прэміі імя

К. Тураўскага за кнігу п’ес «Последний» (2013) і кнігу публіцыстыкі «Сцежкі-дарожкі» (2018). Лаўрэат Нацыянальнай літаратурнай прэміі па драматургіі за кнігу п’ес «Характары» (2017).

Шырока вядомы як драматург. Спектаклі па п’есах Васіля Ткачова запатрабаваны ў тэатрах нашай краіны, а таксама ў Расіі, Казахстане, Эстоніі, Таджыкістане.

У тэатрах, на тэлебачанні і радыё ажыццёўлены пастаноўкі п’ес «Вокны», «Сівы бусел», «Курорт для зяця», «Стары і дарога», «Ігнатаў рубеж», «Добрае стаўленне да сабакі», «Лесвіца», «Прыгоды з Канапухіным», «Следчы эксперымент», «Шкірдзюкі займаюць абарону», «Перапалох», «Усміхаўся месяц белай вішні», «Хтосьці ходзіць за акном...», «Апошні», «Белы ліст», «Без Ягора будзе гора», «Бліндаж» (па апавесці В. Быкава), «Лялькі», «Два мяшкі цукерак», «Вушасцік», «Дзе жыве Некукарэка», «Як воўк маймай быў», «Непаслухмяная запалка», «Аднойчы гарачым летам...» і інш.

Васіль Ткачоў пераможца закрытага Рэспубліканскага конкурсу на найлепшую п’есу («Стары і дарога») і іншых творчых конкурсаў. Творы таленавітага пісьменніка перакладаліся на рускую, украінскую, гагаўзскую, польскую, туркменскую,

адзення творчага тандэму Вольгі Дзяйко (брэнд «Ежевика») і беларускага мастака Аляксандра Некрашэвіча, вынікі працы таленавітых мастакоў-мадэльераў Таццяны Яфрэмавай, Тамары Гарыдавец, Кацярыны Буцер. Акрамя гэтага, у экспазіцыі прадстаўлены рэчы з асабістай калекцыі Ігара Сурмачэўскага, дэталёвыя рэканструкцыі галаўных убораў, сукенак і сумачак, зробленыя Ганнай Юхнавец, лялькі, апранутыя ў строі розных эпох.

У дзень адкрыцця выставачнага праекта гледачы мелі рэдкую магчымасць убачыць арыгінальнае выданне 1590 года з гравюрамі італьянскага мастака Чэзарэ Вечэліа, на якіх адлюстравана моднае адзенне розных краін свету XVI стагоддзя. Асабліва парадавалі прысутных творчы нумар ад узорнага ансамбля танца «Беларусачка» і модны паказ з удзелам беларускіх фэшн-дызайнераў, зладжаны Нацыянальнай школай прыгажосці.

Выстаўка «FASHION-ілюстрацыя» знаёміць з развіццём модных тэндэнцый, з асаблівасцямі мастацкага стварэння і адлюстравання вобразаў моды розных эпох і краін, а таксама творчасцю асоб, якія сыгралі важную ролю ў гісторыі гэтага кірунку творчай дзейнасці. Наведаць экспазіцыю можна да 16 мая 2022 года.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

марафону чытальнікаў «Каб памяталі», прысвечанага Вялікай Перамозе. Трэба адзначыць, што рыхтаваць выступленне юнага чытальніка актыўна дапамагалі і супрацоўнікі кніжніцы.

Права ўручыць дыплом Уладзіславу Вязовічу было дадзена добраму сябру 15-й дзіцячай бібліятэкі ветэрану Узброенных Сіл Рэспублікі Беларусь палкоўніку Івану Шыманчуку.

Іна ФРАЛОВА

Установа адукацыі «Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі» аб’яўляе конкурс на замяшчэнне пасада (да 5 гадоў) прафесарска-выкладчыцкага складу з далейшым заключэннем кантракта ў выпадку выбарання на тэрмін, вызначаны Наймальнікам:		
№ п/п	Структурнае падраздзяленне	Пасада
1.	кафедра тэорыі музыкі	дацэнт (1,0 шт. адз.)
2.	кафедра спецыяльнага фартэпіяна	загадчык кафедры (1,0 шт. адз.)
3.	кафедра струнных народных шчыпкова-ўдарных інструментаў	загадчык кафедры (1,0 шт. адз.)
4.	кафедра медных духавых і ўдарных інструментаў	дацэнт (1,0 шт. адз.)

удмурцкую і марыйскую мовы. Асобныя апавяданні ўключаны ў чытанкі для вучняў малодшых класаў.

Узнагароджаны Ганаровай граматай Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь (2007), медалём Саюза пісьменнікаў Беларусі «За вялікі ўклад у літаратуру» (2012).

Да апошняга дня творы, артыкулы, інтэрв’ю Васіля Ткачова з’яўляліся ў перыядычным друку Беларусі. Ён шчыра адгукаўся на прапановы савета Гомельскага абласнога аддзялення СПБ аб удзеле ў творчых акцыях і мерапрыемствах па папулярызацыі літаратуры і чытання. Творца часта выступаў перад школьнікамі, навучэнцамі, студэнтамі, вайскоўцамі, актыўна ўдзельнічаў у майстар-класах па выніках Форуму маладых літаратараў Гомельшчыны. За актыўную творчую і грамадскую працу ў 2020 годзе ўзнагароджаны медалём Гомельскага абласнога аддзялення СПБ «Кірыла Тураўскі. Асветнік. За ўклад у літаратуру».

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Гомельскае абласное аддзяленне СПБ смуткуюць у сувязі са смерцю таленавітага беларускага пісьменніка і выказваюць шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка Васіля Юр’евіча Ткачова і выказвае спачуванні яго родным і блізкім.

«ЛіМ»-люстэрка

Міжнародны маладзёжны тэатральны форум «М.@rt.кантакт» 15-ы раз пройдзе ў Магілёве і вернецца да першапачатковага фармату, паведамляе БелТА. Юбілейны «М.@rt.кантакт» традыцыйна адбудзецца з 21 да 27 сакавіка. У форуме бяруць удзел 11 творчых калектываў з Беларусі, Арменіі, Малдовы і Расіі. У асноўнай праграме — 14 спектакляў. Форум адкрыецца паказам спектакля «Фальшивая нота» мінскага Тэатра-студыі кінаакцёра Мінскі Маладзёжны тэатр эстрады паказа мюзікл-дэтэктыў «Джэк-патрашыцель». Гледачы ўбачаць таксама хорар у дзвюх дзях па матывах апавесці Мікалая Гоголя «Вій» Палескага драмтэатра (Пінск). Магілёўскія тэатры таксама прадставяць гледачам свае пастаноўкі. Завершыцца тэатральны форум паказам спектакля «Князьёна Мэры» мінскага тэатральнага праекта «ТрыТфармаТ».

Сакральныя рэліквіі XVIII стагоддзя выставалі спецыялісты Нацыянальнага гістарычнага музея Беларусі, перадае АТН. Разьбяныя скульптуры тры стагоддзі таму ўпрыгожвалі храмы чатырох этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі. Пасля экспедыцый савецкага часу яны доўгі час знаходзіліся ў аварыйным стане. Рэстаўрацыя прайшла па ініцыятыве майстра Юліі Дранец. Праект рэалізаваны дзякуючы гранту Прэзідэнта Беларусі. Сёння ў эпіцэнтры пастаяннай экспазіцыі музея — рэдкія паліхромныя анёлы, фігура Хрыста, фрагменты Царскіх варот.

Сядзібе графа Патоцкага ў Беразіне выдалі 5D-пашпарт, інфармуе «СБ. Беларусь сёння». Гэта першы алічбаваны гісторыка-культурны аб’ект у Беларусі. Лічбавы двайнік дапаможа захаваць архітэктурны будынак у часе. Карцінкі як знешняга віду, так і ўнутраных залаў ажываюць на маніторы. Дзякуючы гэтаму будынак можна аднавіць нават праз значны прамежак часу. Інтэрактыўны 5D-пашпарт утрымлівае ўсе асноўныя і важныя характарыстыкі будынка, а таксама яго канструкцый. Візуалізацыя помніка архітэктурны была зроблена ў тым ліку з мэтай продажу будынка.

Новая кніга Чака Паланіка выйдзе на рускай мове да яго юбілею 21 лютага, паведамляе РІА «Новости». Кніга аўтара «Нараджэнне гука» ўпершыню выйдзе на рускай мове ў выдавецтве «АСТ». Галоўны герой кнігі — прафесійны гукамантажор-шумавік, што забяспечвае Галівуд эксклюзіўнымі стужкамі з запісамі крыкаў і стогнаў, умольных усхліпванняў і перадсмяротных хрыпаў. Прадзюсары і рэжысёры карыстаюцца яго таварам, таму што запісаныя крыкі не адрозніць ад сапраўдных. Аднак пытанне ў тым, ці сапраўды яны фэйкавыя. Кніга абяцае быць не менш захапляльнай, чым ранейшыя творы Чака Паланіка.

Музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры адкрылася выстаўка «Чароўная мелодыя гліны», інфармуе АТН. У экспазіцыі прадстаўлена кераміка розных майстроў Беларусі: глазураваная, чорназатымленая... Музейная экспазіцыя прэзентуе толькі частку калекцыі з фондаў гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Заслаўе», дзе захоўваецца больш за 700 адзінак. Прадстаўленыя вырабы з гліны зроблены ў розныя часы беларускімі майстрамі ў народных і сучасных тэхніках. Акрамя посуду, на выстаўцы можна ўбачыць стылізаваныя гліняныя цацкі беларускіх майстроў: свістулькі ў выглядзе жывёл, вершніка, лялькі. Большая частка з іх прысвечана каляндарным святам.

Па апавесці пісьменнікаў Аркадзя і Барыса Стругацкіх «Цяжка быць богам» здымуць серыял, паведамляе *IVI Originals*. Прадзюсарамі праекта стануць Тэймур Джафараў, Алэг Туманаў, а таксама Вадзім Сакалоўскі, Ілья Бурэц і Васіль Балашоў. Сцэнарый створыць Андрэй Залатароў. Зараз шоўранеры вядуць перамовы з расійскімі рэжысёрамі, акцёрамі і апэратарамі. А здымкі, акрамя Расіі, могуць прайсці ў Харватыі і Чарнагорыі. Усе гэтыя лакацыі, на думку стваральнікаў праекта, найбольш дакладна перададуць атмасферу Арканара — горада на выдуманай планеце. Твор Стругацкіх раней экранізавалі. У 1989 годзе гэта зрабіў нямецкі кінарэжысёр Петэр Фляйшман, а ў 2013-м — Аляксей Герман-старэйшы. Але ён моцна адышоў ад арыгінальнага сюжэта апавесці.

Прэм’ера новага спектакля «Пачупкі» адбудзецца 17, 18 і 26 лютага на сцэне Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі, перадае БелТА. Спектакль-разважанне на тэму нараджэння дзіцяці стане працягам гісторыі спектакля «Шлюб з ветрам». У пастаноўцы перавага аддаецца беларускаму фальклору, гуку і рабоце ўяўлення гледачоў. Жанр спектакля вызначаны як «песня ў адным дзеянні», а галоўным выяўленчым сродкам выступіць менавіта гук. Спектакль — гэта фантазія на тэму зараджэння душы, цела, якія будуць дэманстравацца праз абрады, песні і адносіны да дзіцяці ў беларускай міфалогіі.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Роля Статутаў ВКЛ у працэсе канстытуцыйнага будаўніцтва

Аднак пры гэтым Статут звычайна фігуруе толькі ў асобных аспектах і кантэкстах — як прававы акт, як гістарычная крыніца, як помнік палітычнай культуры, як сведчанне ўзроўню развіцця беларускай мовы ў тагачасным грамадстве, нават як твор графічнага мастацтва, але яго комплексная ацэнка як кніжнага помніка дагэтуль не зроблена.

Да таго ж у пераважнай большасці выпадкаў Статут ВКЛ успрымаецца як нешта статычнае, узнікае ў 1588 г. на старабеларускай мове і выдадзенае віленскай друкарняй братоў Мамонічаў пры падтрымцы канцлера Льва Сапегі. Пры гэтым не бярэцца ў разлік працяглая гісторыя бытавання Статута, яго афіцыйнага выкарыстання на працягу двух з паловай стагоддзяў, шматлікіх перакладаў, перавыданняў, дапрацовак і дапаўненняў.

Сёння ў масавую свядомасць праз публікацыі навукоўцаў прыходзіць асэнсаванне таго факта, што дзякуючы з’яўленню Статута ВКЛ нашы продкі былі аднымі з першых у свеце, хто займеў канстытуцыйнае заканадаўства. Статут ВКЛ, складзены па-беларуску і зацверджаны ў 1588 г., меў многія рысы сапраўднай Канстытуцыі і пры гэтым уяўляў сабой кадыфікаваны звод асноўных законаў краіны. У сувязі з гэтым надзвычай важным выглядае асэнсаванне Статута ВКЛ як доўгатрывалай і зменлівай з’явы ў кантэксце яго пашырэння праз шматлікія выданні і рукапісы, а таксама перакладаў на іншыя мовы.

Як вядома, Статут ВКЛ неаднаразова перавыдаваўся. Прывілей на яго выданне атрымаў асабіста Л. Сапега, які меў права выдаць яго ў любой друкарні, але выбар свой ён спыніў на віленскай друкарні Мамонічаў (з гэтага часу ў выданнях Мамонічаў ён пачаў называцца «звирхним паном друкарни»). Менавіта тут у 1588, каля 1592—1593 і каля 1600 гг. выйшлі першыя тры выданні Статута на старабеларускай мове. Прычым усе тры з’явіліся пад аднымі выхаднымі данымі — 1588 г., што таксама мае пэўнае значэнне для даследчыкаў кніжнай культуры Беларусі.

Першыя выданні Статута ВКЛ на польскай мове пабачылі свет у друкарні Лявона Мамоніча ў 1614, 1619 і каля 1623 г., прычым у апошнім выданні былі захаваны выхадныя звесткі папярэдняга (з датай «1619»). Выданні Статута на польскай мове мелі новыя тытульныя аркушы, прысвячэнні, алфавітныя рэестры, складзеныя С. Галянскім. Паводле тлумачэнняў перакладчыка, далучаных да выдання, пераклад быў зроблены са старабеларускай мовы даслоўна, каб забяспечыць дакладнасць перакладу, а не прыгажосць слова.

Надзвычай каштоўны таксама і падрыхтаваны ў дзвюх частках варыянт выдання Статута ВКЛ, зроблены ў Санкт-Пецярбургу паралельна на польскай і рускай мовах у 1811 годзе.

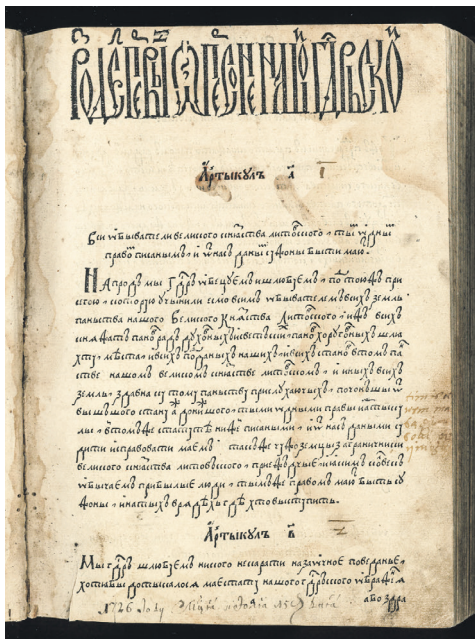
На працягу перыяду афіцыйнага дзеяння Статута ВКЛ яго выданні актыўна выкарыстоўваліся. Трэба адзначыць, што як звод законаў Статут дзейнічаў на тэрыторыі Беларусі і некаторых сумежных краёў не толькі ў перыяд існавання ВКЛ, але і пасля далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі і захоўваў сваю правамоцнасць у Віцебскай і Магілёўскай губернях да 1831 г., а ў Віленскай, Мінскай і Гродзенскай — да 1840 г.

Важнай задачай сёння з’яўляецца выяўленне ўсіх захаваных асобнікаў — друкаваных і рукапісных, на старабеларускай мове і перакладных, у дзяржаўных і прыватных зборах Беларусі і замежных краін. Аналіз захаваных выданняў і рукапісных спісаў Статута ВКЛ зроблены ўдзельнікамі IX Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў і апублікаваны ў зборніку канферэнцыі.

Вядома, што рукапісныя спісы Статута ВКЛ 1529 г. сёння захоўваюцца ў Расіі (Расійская нацыянальная бібліятэка), Польшчы (Нацыянальная бібліятэка ў Варшаве, Курніцкая бібліятэка), Германіі (Бібліятэка сярэдняй школы г. Шульпфорт). Спісы Статута 1566 г. зберагаюцца ў Расіі (Расійская дзяржаўная бібліятэка, Расійская нацыянальная бібліятэка, Дзяржаўны гістарычны музей), Украіне (Нацыянальная бібліятэка Украіны імя У. І. Вярнадскага), Літвы (Бібліятэка Урублеўскіх Літоўскай акадэміі навук), Польшчы (Курніцкая бібліятэка) і інш. У тых жа, а таксама некаторых іншых бібліятэках можна знайсці спісы Трэцяга Статута ВКЛ 1588 г. На вялікі жаль, у зборах нашай краіны рукапісных спісаў Статута амаль не захавалася. Адным з выключэнняў з’яўляецца позні спіс, які датуецца ажно XIX ст. і сёння захоўваецца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

Вядома, што да Другой сусветнай вайны ў зборах Дзяржаўнай бібліятэкі БССР (сёння — Нацыянальная бібліятэка Беларусі) захоўвалася адно з першых кірылічных выданняў Статута, атрыманае ад вядомага беларускага гісторыка А. Сапунова. Падчас апошняй сусветнай вайны гэта выданне было вывезена за межы Беларусі, але не страчана. Сёння яно захоўваецца ў зборы Беларускай бібліятэкі і музея імя Ф. Скарыны ў Лондане. У выніку да нядаўняга часу ў дзяржаўных зборах нашай краіны не было ніводнага кірылічнага выдання Статута ВКЛ. Толькі ў 2012 г. дзякуючы намаганням устаноў культуры і прыватных арганізацый, а таксама беларускай грамадскасці для збораў Музея гісторыі Магілёва было набыта кірылічнае выданне Статута.

Апрача друкаваных выданняў, вялікую каштоўнасць маюць рукапісныя спісы Статута ВКЛ, якія сведчаць пра пашырэнне «статутнага» права, пра асаблівасці выкарыстання Статута прадстаўнікамі розных станаў і рэгіёнаў краіны, пра моўныя працэсы на нашых землях.

Статут ВКЛ, 1588 г.

Некаторыя з рукапісных спісаў абсалютна ўнікальныя. Напрыклад, на выстаўцы «Правобраз еўрапейскай Канстытуцыі» ўпершыню прадэманстраваны спіс Статута ВКЛ 1588 г. у перакладзе на нямецкую мову, які захоўваецца ў адной з найстарэйшых бібліятэк Еўропы — Акадэмічнай бібліятэцы Латвійскага ўніверсітэта. Сам пераклад быў выкананы ў 1632 г., але дадзены рукапіс перапісаны пазней — у 1709 г. Ён з’яўляецца сведчаннем афіцыйнага выкарыстання беларуска-літоўскай протаканстытуцыі на землях гістарычных Інфлянтаў і сведчыць пра старажытныя культурныя, эканамічныя і палітычныя сувязі нашых народаў.

Да цяперашняга часу дайшла невялікая частка рукапіснай спадчыны прававога характару, але ёсць падставы меркаваць, што спісаў Статутаў ВКЛ налічвалася сотні. Толькі адзін рукапісны спіс Статута ВКЛ захаваўся ў Беларусі. Сёння ён у фондах аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Дадзены спіс датуецца канцом XVIII ст.

Надзвычай важнай, хоць немагчымай для рэалізацыі з’яўляецца задача фізічна сабраць розныя асобнікі Статута і прадставіць іх шырокай грамадскасці. Гэта магло б дазволіць візуальна ўспрыняць і зразумець доўгі шлях функцыянавання Статута ВКЛ. На сёння яна часткова можа быць рэалізавана ў арганізацыі часовых выставак, на якіх маглі б дэманстравацца кніжныя помнікі з розных збораў і калекцый нашай краіны і замежжа.

Ідэя была апрабавана пры арганізацыі выстаўкі «Вялікі Статут Вялікага Княства», якая была адкрыта ў межах IX Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў. У экспазіцыі, якая была створана на аснове фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі і Музея гісторыі Магілёва, былі прадстаўлены практычна ўсе выданні Статута ВКЛ, якія захоўваюцца ў нашай краіне.

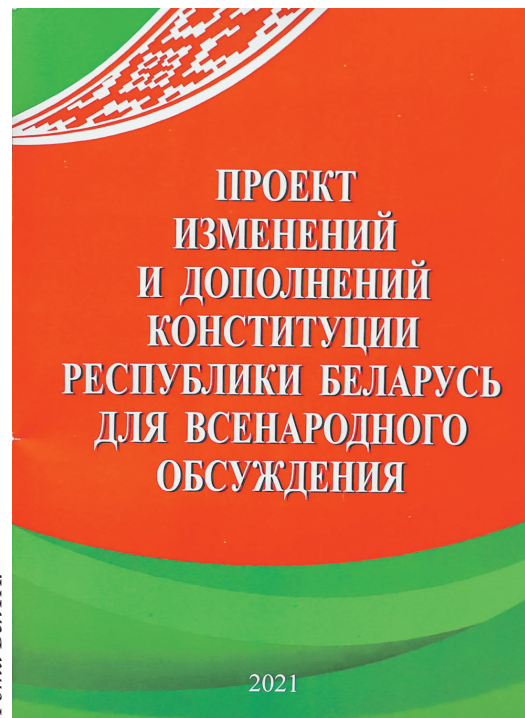
Гэта ідэя атрымала працяг пры арганізацыі выстаўкі «Шлях да Канстытуцыі», якая прайшла ў Музеі кнігі ў сакавіку—красавіку 2019 г. і на якой былі прадстаўлены ўсе канстытуцыйныя акты ў гісторыі нашага народа за апошнія 500 гадоў. Выстаўка была прымеркавана да 490-годдзя Першага Статута ВКЛ, 100-годдзя Канстытуцыі Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусі і 25-годдзя Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Экспазіцыя складалася з унікальных рукапісных і старадрукаваных помнікаў права, а таксама выданняў XIX—XXI стст. Значная частка выстаўкі была прывешчана Статуту ВКЛ: прадстаўлены арыгіналы і факсімільныя розных спісаў і асобнікаў Статутаў 1529, 1566 і 1588 гг., у якіх упершыню зафіксаваны нормы канстытуцыйнага права. Сярод іншага можна было пабачыць Канстытуцыю Рэчы Паспалітай ад 3 мая 1791 г., усе Канстытуцыі Савецкай Беларусі (у тым ліку першую 1919 г. і чатырохмоўную Канстытуцыю БССР 1927 г.). Пачэснае месца заняла Канстытуцыя нашай незалежнай дзяржавы 1994 г. у першапачатковым выглядзе і з улікам пазнейшых змен і дапаўненняў.

Урэшце апошняя падобная выстаўка пад назвай «Правобраз еўрапейскай Канстытуцыі» адкрылася 16 сакавіка 2020 г. Галоўная ідэя дадзенага выставачнага праекта — паказаць Статут ВКЛ не толькі як нацыянальны канстытуцыйны акт, але і як правобраз еўрапейскай Канстытуцыі, пабудаванай на прынцыпах дэмакратыі, роўнасці, справядлівасці, вяршэнства права. Арганізатары спрабавалі паказаць Беларусь як краіну з багатай прававой і кніжнай культурай, якая была прыкладам для пераймання, якая мела вялікі ўплыў на культуратворчыя працэсы ў іншых краінах. З гэтай мэтай на выстаўцы дэманструюцца розныя выданні і пераклады Статута ВКЛ на іншыя мовы, якія былі створаны за ўвесь час афіцыйнага выкарыстання гэтага дакумента.

Патрабуе асэнсавання пытанне ўключэння вобраза статута ВКЛ у грамадскія працэсы сучаснай Беларусі: адукацыйны працэс, мастацкую літаратуру, выяўленчае мастацтва і інш. Праз гэта адбываецца актуалізацыя старажытнага помніка і яго рэвіталізацыя — вяртанне да жыцця ў новых формах, прыдатных да задач новага часу. Мы можам бачыць, як шырока інтэграваны вобраз Статута ВКЛ у беларускую літаратуру яшчэ з часоў В. Дуніна-Марцінкевіча і да нашых дзён.

Бясспрэчна, што Статут ВКЛ сёння ўжо не выконвае тыя функцыі, для якіх ствараўся першапачаткова. Сёння ён становіцца сімвалам і яркім вобразам, надзеленым рознымі сэнсамі. Статут ВКЛ успрымаецца беларусамі як сведчанне высокага ўзроўню развіцця прававой і палітычнай культуры нашых продкаў, як сімвал дамінуючага статусу беларускай мовы ў ВКЛ і абгрунтаванне прэтэнзій на спадчыну гэтай дзяржавы, як прыклад верацярпімасці і дэмакратыі, а самае важнае — як падстава для гонару і станоўчай ацэнкі патэнцыялу айчынай культуры.

Праведзены аналіз дазваляе ўпэўнена сцвярджаць, што Статут ВКЛ з’яўляецца надзвычай каштоўным помнікам айчынай культуры. Ён не толькі аказаў вялікі ўплыў на развіццё прававой думкі Беларусі і ўсяго ўсходнееўрапейскага рэгіёна, стварыў спрыяльныя ўмовы для развіцця беларускай дзяржаўнасці, стаў важным дасягненнем у працэсе развіцця беларускай пісьмовай мовы, але таксама істотна паўплываў і на развіццё беларускай кніжнай традыцыі. Можна ўпэўнена сцвярджаць, што наша старажытная протаканстытуцыя была перанята ці выкарыстана многімі іншымі народамі пры фарміраванні прававой сістэмы розных краін. З гэтай мэтай яна перакладалася на замежныя мовы, на якіх таксама мела афіцыйнае выкарыстанне.

Фота БелТА.

Жыў з імі, рос сярод іх

Дом Саветаў у Магілёве, як вядома, нібы блізняк-брат Дома Урада ў Мінску. Супадзенне невыпадковае. Сталіцу Беларусі меркавалі перанесці ў горад на Дняпры. Але пасля далучэння Заходняй Беларусі ад гэтага адмовіліся. Зноў такая ідэя ўзнікла, калі рэспубліка была вызвалена ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Магілёў жа ад вайны пацярпеў менш. На шчасце, своечасова адумаліся, адмовіліся ад такой ідэі. У гэтай гісторыі цікава тое, што быў чалавек, які яшчэ ў сярэдзіне XIX стагоддзя разумеў, што лепшага месца для сталіцы Беларусі не знайці: «Мінск належыць да ліку вялікіх і прыгожых гарадоў і ў сапраўдным сваім добраўпарадкаванні і абноўленым выглядзе, пасля пажару ў 1835 годзе, можа быць названы сталіцай Беларусі; ён больш прасторны і франтаваты, чым Магілёў і Віцебск».

Гэты прарок — Павел Шпілеўскі. Абсягі яго дзейнасці шырокія: этнограф, фалькларыст, пісьменнік, журналіст, публіцыст, тэатральны крытык. Нарадзіўся 12 лістапада 1823 года ў сям’і святара вёскі Шыпілавічы Бабруйскага павета. Цяпер — Любанскі раён. Скончыў духоўную семінарыю, пасля Пецярбургскую духоўную акадэмію. Аднак жыў не толькі з верай у Бога. З маленства яго сэрца напайна не менш важная вера — у свой народ. Паспрыяла гэтаму шыпілавіцкая сялянка Агата Касьмінава.

У Шпілеўскіх было сям’ера дзяцей. Паўлюк — трэці. Касьмінава выходзіла іх. Яна ведала шмат народных песень, паданняў. Расказвала цікавыя гісторыі з колішняга жыцця Шыпілавіч, навакольных паселішчаў. Ад яе Паўлюк пастаянна чуў жывую беларускую мову. Яго ўражвала яе мілагучнасць. Асобныя словы, выразы, што асабліва падабаліся, запісваў. Гэтым займаўся і ў семінарыі, акадэміі.

На другім курсе склаў з іх «Кароткую граматыку беларускай мовы». У 1845 годзе рукапіс прапанаваў Ададзяленню рускай мовы Расійскай акадэміі навук. Ён, аднак, не быў надрукаваны. Затое праз год «Журнал Министерства народного просвещения» змясціў у сваім дадатку даследаванне П. Драўлянскага «Беларускія народныя павер’і».

Павел Шпілеўскі карыстаўся і псеўданімамі. Знаёмы чалавек, Барон Ікс. Але найбольш падабаўся П. Драўлянскі, ці Павел Драўлянскі, — ад назвы вольналюбівлага племені драўлян, якое жыло ў VIII—X стагоддзях. Як і драўлянам, яму імпанаваў дух свабоды, гонару, любові да свайго краю. Наведванне ў летнія каникулы роднага кута станаўлілася для яго сапраўдным святам душы. Прызнанне ў любові да малой радзімы гучала песняй у прозе: «Мне ўспамінаюцца тыя цудоўныя дні, поўныя нявыказанай вяселісці і зразумелай толькі таму, хто сам гэта адчуў, дні, у якія я спяшаўся на каникулы з губернскага горада ў аддалены павет і мог свабодна раз’язджаць па вёсках і мястэчках, дзе па нейкай трапяткой, неўсвядомленай ахвотце да вывучэння народных паданняў і казак прыслухоўваўся да гукаў гарманічнай, павучай беларускай мовы, запісваў словы і апаведы з вуснаў сялян — дарослых баянаў і знахароў, прабіраўся ў беларускія хаты і кляці, знаходзіў задавальненне гутарыць за сціплай вясковай трапезай з сівавалосымі дзядзямі і маршчыністымі бабулямі...»

І далей пісаў у гэтакім жа духу: «Сам у сябе пытаўся: “Што цягнула мяне туды, у гэтыя хатыны бедных людзей?”. Сам і адказаў: “Не ведаю...” Я любіў гэтых добрых людзей, я знаходзіў радасць у іх павольнай гаворцы, у іх песнях, прыказках і прымаўках, мне весела было жыць з імі, дзяліцца чыстымі захапленнямі іх душ, мне не хацелася ісці з хат, мне шкада было развітвацца з іх куткамі, дзе я пачуў столькі дзівос і цудаў пра князёў зачараваных і княгін заварожаных, пра скарыбы і пачвар, што іх сцерагалі. Пра чарадзейныя падзімеллі і пра знахароў чарадзейў [...] Колькі новага, не вядомага мне за школьнай партай, я даведваўся ў гэтым

народным вучылішчы. Я жыў з імі, я рос сярод іх».

Гэта былі нашчадкі тых жа драўлян. А таксама дрыгавічоў, крывічоў, палян, радзімічаў — плямён, якія ў даўнія часы жылі на беларускай зямлі. Праз сваю творчасць вяртаў памяць пра іх. А пачатак гэтаму вяртанню паклаў першай публікацыяй.

«Беларускія народныя павер’і» — міні-энцыклапедыя па беларускай міфалогіі. У ёй апісаў 52 багоў і духаў. Тых, у існаванне якіх верылі старажытныя беларусы. Ніхто да яго не даў ім такіх падрабязных характарыстык. Ды і згадак пра гэтых асобных міфалагічных істот увогуле больш нідзе няма. Іх «бацька» — сам Павел Міхайлавіч, бо некаторых бажкоў і духаў выдумляў. Часам спасылаўся на паданні, у якіх яны нібыта прысутнічаюць.

Падобнае за ім назіралася і пазней. Усвая домлена пайшоў на такі крок. Упэўніўся, што фальклорная спадчына беларусаў значна багацейшая за тое, што захавалася. Найперш гэта тычылася фантастычных твораў. Таму штосьці дадумваў. Хацеў, каб беларускі фальклор выглядаў больш разнастайным. Болей у сэрцы гучала крыўда за слабае даследаванне яго. Цяжка ціснула адмаўленне багатай беларускай культуры. Не менш багатай гісторыі. Адны рабілі гэта з-за няведання. Іншыя — з-за пагардлівага стаўлення. Толькі хіба ад гэтага лягчэй?! Нават і заявы з’яўляліся, што ніякіх беларусаў няма.

Да такіх нявераў, людзей без роду-племіні звяртаўся ў «Даследаванні аб ваўкалаках». На падставе беларускіх павер’яў. Яно — далейшае асэнсаванне ім самабытнасці нацыянальнага фальклору. Напамін, што карані яго ў глыбокай старажытнасці. Значыць, гэта і слова ў абарону Беларусі. Неістотна, як тады называлася, але была. Для Паўла Міхайлавіча ніякага сумнення не заставалася, што і ёсць: «Беларусь так багата паданнямі, легендамі, прымхамі і забабонамі, што, ведаючы пра ўсё гэта, міжвольна шкадуеш, чаму да гэтага часу нашы вучоныя не хочуць звярнуць увагу на гэты край і вывучыць яго ва ўсіх галінах айчыннай старасвецчыны».

Супраць таго, што «пастаянна з’яўляюцца розныя даследаванні пра старажытныя Афіны і Рым, касцюмы, звычкі і нават пра іх жыхароў», вядома ж, не быў. Аднак яму хацелася справядлівасці: «А старажытнасці Заходняй Расіі, асабліва ж Беларусі, як быццам лічацца амаль нічога не вартымі». У распачы прамаўляў: «Не ведаю, чым растлумачыць такую абіякавасць нашых вучоных да Беларусі». «Даследаванне...» прапанаваў часопісу «Москвитянин», адрасаванаму шырокаму чытачу. Стаў першым пісьменнікам у расійскім друку, які загаварыў ад імя беларусаў. Праўда, быў літаратарам не беларускім, а руска-беларускім. У асноўным пісаў па-руску. Аднак расійская інтэлігенцыя дзякуючы яму пачала адкрываць для сябе Беларусь. Свайго роду літар, запалены ім на гэтым шляху, падхапілі іншыя. Ужо не заставалася сумнення: ёсць такая зямля, ёсць такія людзі, ёсць такі фальклор.

Годам раней у тым жа «Москвитяніне» надрукаваў даследаванне «Народныя прыказкі з тлумачэннем паходжання і значэння іх». Працягам яго стаў зборнік «Беларускія прыказкі» з больш як

500 найменняў гэтага жанру. Сярод іх нямала прыказак, добра вядомых і сёння: «Калі робіш у купе, не баліць у пупе», «Госць у дом, Бог у дом», «Вялікага сабакі — вялікі брэх», «Асцюк табе ў вочы».

У этнаграфічных нарысах «Беларусь у характарыстычных апісаннях і фантастычных яе казках» апісаў сямейна-бытавыя абрады беларускага сялянства, яго звычаі.

Змясціў і некалькі чарадзейных казак. А пачынаецца «Беларусь...» з узнёслага, паэтычнага ўступу: «Ёсць у нас на Русі вялікі край, між Дняпром і Заходняй Дзвіной: яго завуць Беларуссю... Жывуць там людзі беларускія, нашчадкі старажытных крывічоў і дрыгавічоў, родныя браты людзей вялікарускіх...»

Першым не толькі назваў горад, які хацеў бачыць сталіцай Беларусі. Акрэсліў і межы тэрыторыі нашай дзяржавы. Дагэтуль тэрмін «Беларусь» звычайна атыкаваліся з Магілёўскай і Віцебскай губернямі. А Мінскую і Гродзенскую не згадвалі. Лічылі іх не беларускімі, а літоўскімі. Існавала і блытаніна з паняццямі «беларускі», «літоўскі» і «польскі».

Удакладніўшы этнічныя межы нашай зямлі, сцвярджаў катэгарычна: «[...] лічу патрэбным заўважыць, што пад Беларуссю я разумю губерні: Віцебскую, Мінскую, Магілёўскую і частку Смаленскай».

Працаздольнасць Паўла Шпілеўскага здзіўляла. Хоць асноўная праца не заўсёды спрыяла даследчыцкай рабоце. Працаваў настаўнікам славеснасці Варшаўскага павятовага вучылішча. Некаторы час — пакаёвым наглядчыкам Галоўнага педагогічнага інстытута ў Пецярбургу. А хацелася напісаць цыкл нарысаў пра беларусаў і Беларусь. Ужо вызначыўся і з назвай іх — «Падарожжа па Палесці і Беларускім краі». У 1853 годзе з працы звольніўся. Наперадзе былі два гады ўласнай экспедыцыі. Без чыйёй-небудзь падтрымкі, разлічваў толькі на ўласныя сілы.

Напісаў 13 нарысаў. Яшчэ раз даказаў, што чортаў тузін, як многія ўспрымаюць гэтую лічбу, не такі і страшны, калі за ім стаіць добрая справа. Шмат апавядаў пра жыццё сучаснае. Але кідаў позірк і ў даўніну. Як адбывалася гэта, добра відаць

губерні і, следовальна, на мяжы беларускага края. На мяня пахнуло жывітым беларускім воздухам».

Пасля былі Сіняўка, Клецк, Нясвіж, Шчорсы, Мір, Стоўбцы, Койданава — цяперашні горад Дзяржынск, Мінск... Занаўваючы пабачанае, пісаў усхвалявана Асабліва калі быў вельмі ўражаны. Тады звяртаўся да паселішча, у якое прыехаў, як да нечага жывога. Прыклад — сустрэча з Мінскам: «Шлагбаум паднялі, і вось я ў Мінску! Вітаю цябе, родны горад, беларуская зямля! Вітаю вас, мілыя, дарагія па ўспамінах мясціны! Як даўно не бачыў я вас! Колькі суму і журбы выпакутавала мая душа ўдалечыні ад вас! Я ўбачыў вас нарэшце! І на душы ў мяне адлягло». Пад уражаннем гэтай сустрэчы і выказаў меркаванне, што Мінск у далейшым можа быць названы сталіцай Беларусі.

Аб’ехаў ці не ўсю Беларусь. Працягам «Падарожжа...» сталі матэрыялы «Мазырышчына», «Заходнерускія нарысы», «Паездка ў заходнія губерні». Згаданымі творами мастакоўская спадчына Паўла Шпілеўскага не абмяжоўваецца.

Паводле рукапісу, знойдзенага на Слонімскай, падрыхтаваў артыкул «Апісанне пасольства Льва Сапегі ў Маскву ў 1600 годзе». Напісаў некалькі апавяданняў, аповесць для дзяцей «Цыганы». Паспрабаваў сілы і ў драматургіі. Назва п’есы складаная — «Дажынкi. Беларускі народны звычай. Сцэнічнае прадстаўленне ў двух дзеяннях, з хорами, песнямі і танцамі беларускімі».

Аднак у «Дажынках» не зусім самастойны. Адштурхоўваўся ад камедыі «Сялянка» Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча. Таксама адным з персанажаў з’яўляецца вайт Навум. Размаўляе ён на беларуска-рускай трасянцы. Але арандатар Іцка пададзены як Янкель. У яго не карчма, а пастаялы двор. Ёсць змены ў імёнах і некаторых іншых дзеючых асоб. Аднак развязка блізкая да той, што і ў «Сялянцы». Нявеста беларускага памешчыка Барыса Драўлянскага ў час дажынка пераапрацаваецца ў сялянку. Барыс доўга не пазнае яе.

Чамусьці паны паказаны празмерна добрымі. Толькі тым і займаюцца, што дбаюць аб сялянах. Ды і ўвогуле вясковае жыццё спрэс пададзена ў ружовым святле. Ды пра гэта забываеш. Радуе, што «сцэнічны паказ» ад першай да апошняй старонкі напоўнены духам беларускасці. Неаднаразова згадваюцца розныя прыказкі і прымаўкі. Самі за сябе гавораць назвы вёсак: Кажухі, Драўляны.

з першага нарыса з лаканічнымі падзагаловакмі: «Выезд з Варшавы. — Прага і Празжскі мост. — Застава. — Варшаўскія дылжансы. — Пасажыры: яўрэі, польскі памешчык, беларускі настаўнік. Станцыя Мілосна. — Новыя пасажыры. — Характарыстыка польскіх станцый і абслуга на іх».

Вярсту за вярстой праязджаў. Адпачываў на паштовых станцыях. Мяняў на іх коней. Так трапіў і на станцыю Малдавіды. З самага пачатку падарожжа вёў дзённік. Цяпер запіс у яго зрабіў з асаблівай радасцю: «Почти ночью уехал из Кобрин, а на другой день утром очутился в Молдавидах — станции Минской

Для перадачы адметнасці жніва выкарыстаны арыгінальныя песні і карагоды: «Кружком жа, дзевачкі, кружком», «Наша праца залатая», «Да гудзец у полі, ой, гудзец» іншыя.

«Дажынкi» заўважыў і знакамiты расійскі крытык і публіцыст Мікалай Дабралюбаў. Ён правёў такую знакавую паралель: «[...] У “Бульбе” (меў на ўвазе аповесць «Тарас Бульба» Мікалая Гоголя. — П. Л.) [...] вядомыя абрады ў яго захаваны, як у “Дажынках” Шпілеўскага».

Шкада толькі, што лёс да Паўла Міхайлавіча не быў спагладлівым. Пражыў мала, памёр 29 кастрычніка 1861 года.

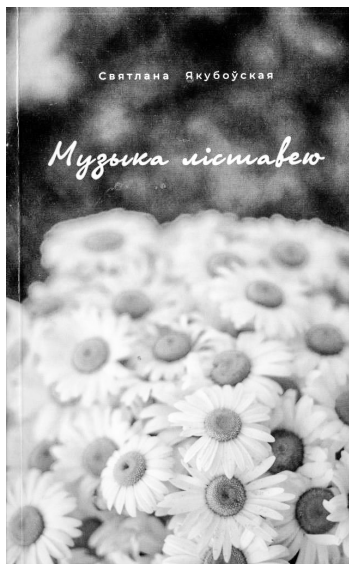
Пятро ЛЯВОНЕНКА

Натхнення трапяткія ноты

Першае ўражанне ад прачытання зборніка вершаў Святланы Якубоўскай «Музыка ліставею» — быццам трапіў, кажучы словамі Максіма Багдановіча, у «зачарованае царства». У «царства» гукаў, мелодый, акварэльных фарбаў, у музыку і колеры слоў.

Па люстраной вадзе плывеш
У новы дзень лілей белай.
Душу пялёсткамі кранеш —
І загучыць яна нясмела.

«Лепелю»

Вобразы малой радзімы
У мяне перад вачыма —
Яны ў травах серабрыстых,
У бярозавых маністах,
У рачулках сінявокіх,
Дзе аблогі мыюць шчокі.

«Кожнай ноткаю прыроды я аблашчана я ёю — таямнічаю, святою», «Тут адчуваю музыку дажджынак, дыханне кветак...», «Зямнога шчасця ты спатоля, куточак бласлаўлены мой!». Вось што такое для яе малая радзіма. Бо паэтэса жыве непасрэдна там. І лірычнаму прызнанню верыш.

«Каханні трапяткія ноты»... У гэтым раздзеле паэтэса найлепш выявіла сябе як тонкі лірык.

Я гавару з табой на мове незямной —
На дзіўнай мове, створанай вясной:
На бездакорнай мове дрэў і кветак,
На мове зёлак, сонейкам сагрэтых...

«Хто можа тайну разгадаць // Вачэй натхнёных, закаханых? // У іх шчасця сонейкі гараць, // Пяшчоты, ласкі акіяны...» Лірычная гераіня замілавана каханнем (тут і зоркі, і сонейкі, і пялёсткі, і казка дзіўная жыцця), але прысутнічае і супрацьпастаўленне гэтай мілаце. Усё як у жыцці. «Я — лішняя кветка ў букете тваім...», «Мне смакаваць нектар кахання // з табой не прызначыў Бог...», «Душа выкрасала самотныя ноты...»

І ў канцы — як выснова, як парада: «Не аб'яўляйце каханню вайну. // Сэрцам адчувайце яго дыханне. // Спазнайце яго цеплыню, чысціню — // Гаючай расой могуць быць спатаканны».

«У кветкі тонкая душа — падобна кветка да жанчыны...» — сцвярджае паэтэса і ў раздзеле «Пад купалам вяселькавых нябёс». «Жыве свято на дзеі ўранку», «Не азірайцеся назад, калі дарог там горкіх накець...», «Удыхніце музыку вясны ва ўсіх, хто страціў свае сілы!»

Калі ішчасця зломлена крыло,
Ты не глядзіся у люстэрка слёз.
Адчуй прыроды дзіўнае святло,
Паслухай сэрцам музыку бяроз.

Паэтэса, якая, відавочна, сама перажыла падобнае, не падае духам, аптымістычна вядзе за сабой, падтрымлівае і натхняе. «Душа бывае крохкаю, бы шкельца», «Засцеражыце, людзі, вашы душы ад нематы, адчаю, сцюжы». Што можа быць важней?

Частка кнігі «Сцяжынкай памяці» прысвечана гераічнаму мінуламу. «Не сталі на калені!», «Героям вайны», «Званы Хатыні», «Вёсцы Пастрэжжа», «Дзеці вайны» і іншыя — вершы, якія западаюць у душу болей. «Дакранулася сэрцам да той пары...» — прызнаецца аўтарка. Творы на ваенную тэму напісаны

вобразна, ёмка, з душэўным перажываннем.

Асобная старонка ў кнізе «Пад крыламі тваёй любові». «Я дзякую табе, Гасподзь, за шчасце жыць у гэтым свеце». І становіцца зразумелым, пра што будуць вершы. «Мая малітва», «Хрыстос уваскрос!», «Ключы ад Раю», «Анёлы», «Радаўніца»... Вершы, якія прасякнуты хрысціянскай мараллю: «Мне б з воляй злучыць святой // Той шлях, які мне адведзены, // І з чыстай прыйсці душой // Да храма, што ў вечнай квецені».

Верыцца, што гэта не даніна часу, а жыццё паэтэсы.

Калі дваццаці твораў аўтарка прысвяціла Яго Вялікасці Слову. Такую спавядальнасць сустранеш нячаста. «Калі ў вершы яднаю словы — // Колькі музыкі ў іх вясновай, // Колькі сонейкаў у іх ззяюць, // Колькі сэрцаў яны натхняюць!», «Жамчужынкі прыгожых слоў // Хачу даверыць вечнасці».

Раздзелы «Дзяцінства светлы астравок» разам з «Прысвячэннямі» завяршаюць кнігу. «Не раньце дзіцячыя душы! // Яны нібы кволяы краскі, // Што долу хінуцца ад сцюжы // І гінуць без вашае ласкі». У вершы «Мая прафесія» паэтэса пацвярджае гэтую думку і радуецца, што яна выхавальніца дзетак.

Цяжка ў кнізе знайсці нейкія недахопы. Хіба аўтарцы трэба быць больш пільнай у спалучэнні слоў у вершаваным радку: «Там, дзе дзень...», «усё ж жывуць...» Цяжка вымавіць. А кніга называецца «Музыка ліставею».

Аблашчу чуйнай музыкай душы
Я прыгажосць узнёслую прыроды —
І раптам ажывуць натхнення ноты
У заветнай, казачнай цішы.

Няхай не пакідаюць паэтэсу гэтыя «натхнення ноты» і надалей...

Яўген ХВАЛЕЙ

Беларусі шмат не бывае

Уявіце, што недзе існуе альбо будзе існаваць планета, якая заселена толькі беларусамі. Цяжка? А калі ўсё ж такі пастарацца? Менавіта такую інтэлектуальную задачу паставіў перад сабой прэзаік Антось Уласенка ў сваёй дэбютнай кнізе.

Аўтар пераносіць нас у далёкую будучыню, на планету Новая Зямля. Гісторыя пачалася з ідэі багацея-рамантыка Баніхвата Мінгайлы-Азярэвіча, які выкупіў у зорнага падарожніка каардынаты планеты, больш-менш прыстасаванай да жыцця чалавека, і арганізаваў выправу для засялення яе выключна беларусамі, тымі, хто лічыў сябе ідэйнымі нашчадкамі напалеонаўскага народу... Паводле задумы, стрыжнем новага чалавецтва мелі стацца «сведамыя навукоўцы і людзі творчых прафесій». Але, як гэта бывае ў гісторыі, у «новы свет» падаліся не толькі ідэальныя беларусы.

Выправа была арганізавана на дзвюх касмічных віцінах — «Палямон», «Князь Гедзімін» і лыжве «Вітаўт Вялікі», але ўжо ў час падарожжа ўся гэтая стракатая кампанія перасварылася, адправіла цела Баніхвата І у міжзорную прастору. А калі «прыновазямліліся», жыццё павялі згодна са сваёй чалавечай прыродай, а не папярэднім сцэнарыем-утопіяй.

Так, праз колькі тысяч гадоў Новая Зямля падзялілася межамі на розныя ўвасабленні Беларусі, шматаблічча якой і адкрылася чытачу кнігі на аўтарскай мапе планеты. Вялікалітва і Крывія, Нэўрыда і Сармацкі стэп, Міларусь, Іцывязь і Дзяволтва, Нальшчанскі край і Сурмілія — і гэта далёка не ўсе дзяржаўныя ўтварэнні на Новай Зямлі.

Бліжэй пазнаёміцца з насельнікамі гэтых краін нам дапамагае той яшчэ прайдзісвет — Юргель Нязломак. Лёс і мясцовыя злодзеі адарвалі яго ад роднай сядзібы і закінулі так далёка ад дому, што ў мясцовасці, дзе ён апынуўся, пра яго землі нават і не чулі.

На працягу доўгай дарогі дадому з нашым героем адбываецца безліч прыгод. Што казаць, Юргель не самы добрасумленны дзяцюк, але, як гэта часта бывае

ў блазенскіх раманах, мы хутка пачынаем так любіць героя, што можам дараваць яму амаль любую ўчыненую шкоду.

«Сярэднявечны» ўзровень развіцця большай часткі тэрыторый, апісаных у раманах, спрыяе выкарыстанню адпаведнай лексікі. Дзеся справядлівасці варта адзначыць, што часам аўтар заігрываецца ў словы і не паўсюль моўныя эксперыменты выглядаюць арганічна, дзесьці не хапае рэдактуры, але нельга не прызнаць, што слоўнік у Антоса Уласенкі цікавы і багаты: аэрабарліна (машына для палётаў па планеце), едзіва, бажэннік (святар), узвод (пад'ёмны мост), надзірач, страўны лісток (меню), знаўства, супольнік і г. д.

Менавіта вачыма Юргеля мы бачым тэты розныя ідэі Беларусі, якімі поўніцца наша гістарыяграфія і тэорыя этнагенезу. Усе яны гіпербалізаваны і даведзены да абсурду. Краіны б'юцца смяротным боем з-за вымаўлення, альбо граматыкі, старажытнасці паходжання, правільных і няправільных сацыяльных мадэляў, жывуць у бязглуздых спрэчках і рэдка калі дасягаюць кампрамісаў.

Юргеля гэтыя пытанні быццам бы абыходзяць. «Што край, то й звычай» — толькі і зацямлівае сабе ён. Людзей не пераробіш, да агульнага назоўніка не прывядзеш, то ці варта ламаць галаву. Жыві ў сваё задавальненне, і хораша.

Да канца не зразумелай застаецца і пазіцыя самога Антоса Уласенкі. З аднаго боку, залішняй дыдактыкі, можа, і не патрэбна — важнейшая сама пастаноўка праблематыкі. З іншага боку, цікава было б прасачыць, што, на думку аўтара, аб'ядноўвае такія розныя «новыя землі», што з'яўляецца нашай самасцю і мацуе адзінства, нягледзячы на тое, што ў нас жывуць у той ці іншай ступені ўсе «Беларусі», прадстаўленыя на мапе Куканіі. Хто мы такія?

Гэтыя думкі закранае ў сваіх маналогах нябесны мудрагель Дэзідэрыюш Клішэвіч: «Бяры ды жыві — усе свае. Каго яшчэ вінаваціць ва ўласных бедах? Раней дык на геаграфічнае становішча маракавалі: цяпер такое праблемы няма — цэлы кантынэнт тых беларусаў. Дзе там! Што ты бачыш наўкола? — Юргейль разгублена глядзеў на пазастаўляныя кнігамі шафы. — Сваркі, разруха, галеча. Дык хто вінаваты? Мы самыя?».

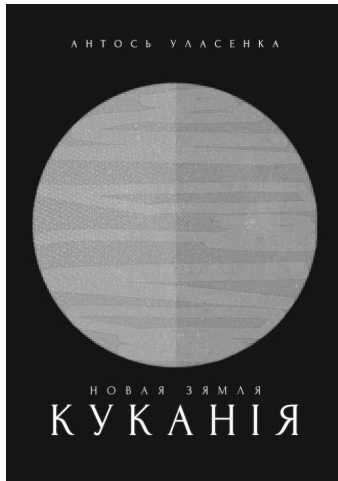
Альбо крыху далей: «Вітаўчане (мясцовыя піраты, гандляры рабамі. — М. Б.) няблага намытырыліся ў геннай інжынерыі, але прышчапляць палонным ген рабства ніколі патрэбы не ўзнікала. Ён у беларусах быў заўжды. Цяпер нам трэба даведацца, як бы яго пазбавіцца. Юргеля хвалявалі свае праблемы, таму ён слухаў Дэзідэрыюша краем вуха, спадзеючыся пачуць нешта карыснае».

Слуханне такіх «разумнічак» краем вуха падаецца адной з характэрных для беларусаў рыс, і не таму, што яны баяцца даведацца непрыемную праўду пра сябе, хаця гэта цалкам верагодна, а таму, што яшчэ не пачулі праўды, якая трапіла б у сутнасць праблемы і вяла б

да якой-кольвек практычнай «карысці». Бо няма даверу «нябёсным мудрагелям», якія лётаюць па-над злачынам і несправядлівасцю, а калі трэба, то і гандлююць з піратамі: Юргель быў набыты Дэзідэрыюшам на нявольніцкім рынку, але ж гэта зусім іншае — сапраўдны шанц трапіць да такога высокаадукаванага вучонага-«генетыка» ў парабкі.

Хто мы такія? Нашто на Новай зямлі сваркі і звадкі? Ці можам мы быць самі сабе гаспадарамі на нашай планеце альбо не дадзім рады без «вонкавага кіравання» Галактычнага Рэгістра — пакуль пытанні адкрытыя. А вось тое, што ў нас з'явіўся новы цікавы пісьменнік — гэта дакладна. «Новая Зямля: Куканія» — лёгкае і вяселае чытанне пра сур'ёзныя і складаныя рэчы.

Міхал БАРАНОЎСКИ

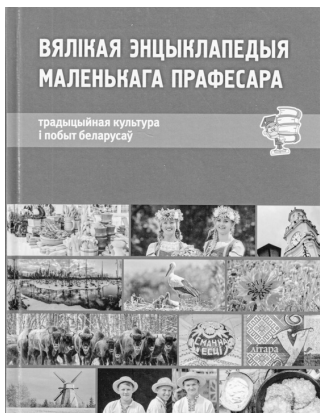
Не чужое шукай, а сваё знай

Не мне казаць, наколькі прасунутыя сучасныя дзеці. Якую хочаш і адкуль заўгодна неабходную інфармацыю знойдуць. У тым ліку і такую, што тычыцца літаратурна-культурнага зместу, гісторыі, традыцый беларускай культуры. Аднак і сярод іх ёсць нямала такіх, хто перакананы: **самыя сучасныя сродкі атрымання ведаў добрыя, але нельга адмаўляць, а тым больш забываць і даўняга. Таго, якім карысталіся іх бацькі, дзяды і бабулі, а то і...**

Кніга ж жыве не адно стагоддзе. Прыхільнікі ў яе заўсёды былі, нямала іх застаецца і сёння. Гэтым і кіравалася ў свой час выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», распачынаючы выпуск серыі пазнаваўча-інфармацыйных, даведачных зборнікаў «Маленькі прафесар». А паколькі яны былі разлічаны найперш на самую юную аўдыторыю — дзетак дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту, то адпаведна і невялікія аб'ёмам. Пазней з «Маленькага прафесара» вырасла «Вялікая энцыклапедыя маленькага прафесара», таксама для гэтага ўзросту, аднак ужо больш аб'ёмная. Гэтаксама хутка была запатрабавана малечай. Не сумняваюся, што гэтакі шчаслівы лёс напаткае і навінку ў ёй «Традыцыйная культура і побыт беларусаў».

Па назве ўжо відавочна, што гаворка пойдзе пра характэрнае, адметнае для нашага народа ў гэтай сферы жыцця. У «Прадмове» аўтары К. Півавар і Г. Арцямёнак зазначаюць: «У мове кожнага народа ёсць словы, якія адносяцца менавіта да яго жыцця і культуры. Напрыклад, карыда (бой быкоў) — для апісання іспанскай культуры, бусідо (кодэкс самурая) — японскай, ланч (прыём ежы апоўдні) — англійскай. Такія словы, як правіла, не маюць адпаведніка ў іншых мовах свету і ўтрымліваюць важную інфармацыю аб жыцці народа». Безумоўна, і беларуская мова — не выключэнне. У ёй таксама нямала слоў са спецыфічнай назвай, якія мазназнаўцы называюць «лінгвакультурэмы, або лінгвакраіназнаўчая лексіка».

Пра асобныя з іх гаворка вядзецца ў чатырох раздзелах, кожны з якіх сам па сабе як міні-энцыклапедыя для дзетак: «Традыцыйны побыт беларусаў», «Свет беларускай прыроды», «Матчына мова», «Святочныя традыцыі беларусаў». Старонку за старонкай адгортваеш, і напрошваецца жаданне перафразаваць вядомае выказванне Аляксандра Пушкіна. Сапраўды, пра што ні прачытаеш, адчуванне такое, «што тут беларускі дух, тут Беларуссю пахне». Дух жа беларускі, зразумела, — тое, што атуляе чалавека з маленства, любоўю да чаго ён напаўняецца з юных гадоў. У сталым жа ўзросце, калі з нечым і не сутыкаецца, яно не знікае з памяці. Пастаянна прыходзіць як радасны, а ў нечым і шчымы ўспамін ад усвядамлення, што нешта

на двары. Упэўніўшыся, чым хата і гаспадары багатыя, атрымуюць і ўяўленне аб непаўторнасці нацыянальнай апраўкі. У іншых жа раздзелах «пакаштуюць» беларускія стравы, пазнаёмяцца з найбольш распаўсюджанымі святамі. А тыя, хто яшчэ слаба размаўляе па-беларуску, адчуюць усю вабнасць і непаўторнасць матчынай мовы.

Цікавая, змястоўная атрымалася кніга. А шматлікія каляровыя здымкі дазваляць маленькім чытачам убачыць і лепш зразумець шмат з таго, пра што ідзе гаворка. Аднак несумненна і тое, што ў самых дапытлівых хлопчыкаў і дзяўчынак з'явіцца і жаданне ў чымсьці... дапоўніць аўтараў. Напрыклад, пра покуць, якую яны згадваюць толькі мімаходзь. А тыя з дзяцей, хто ўлетку адпачывае ў сваякоў у вёсцы, больш ведаюць пра яе. Магчыма, і не ад сваякоў. Пра гэта расказалі старэйшыя суседзі.

У куце хаты знаходзіліся абразы, малельныя кнігі, свечкі. На скрыжаванні лаў у многіх хатах ставілі хлебную дзяжу. Яна з'яўлялася сімвалам дастатку і дабрабыту. У час зажынак і дажынак першы і апошні снапы на покуце размяшчалі на пачэсным месцы. Пра дажынку з кнігі можна даведацца, але не сказана пра тое, што такое зажынкi. Як і не згадана значэнне слова «дзяжа». Відаць, хлопчыкам і дзяўчынкам хацелася б даведацца, і ў чым адрозненне паняццяў «сябар» і «таварыш».

Заўвагі гэтыя не ў папрок складальнікам. Усё ахапіць немагчыма. Сказана з упэўненасцю, што выпуск «Вялікай энцыклапедыі маленькага прафесара» выдавецтва «Беларусь» прадоўжыць. Хацелася б, каб і новыя кнігі былі гэтакія ж цікавыя, як і папярэднія.

Ліна КАСЦЮК

Сакральнае месца — покуць

Сувязь аўтара з глыбіннымі пластамі нацыянальнага менталітэту, з беларускай карцінай свету выяўляецца праз лексічнае багацце тэксту, у тым ліку дзякуючы ўжыванню фразеалагізмаў і безэквівалентнай лексікі. Неверагодныя і да канца не вывучаныя здольнасці чалавечай памяці дазваляюць абіраць для выказвання думкі самыя прыдатныя для пэўнага кантэксту словы, якія могуць захоўвацца нават у падсвядомасці, але ў патрэбны момант возмуць і ўсплывуць — запатрабуюць выхаду «на свет цэлы». І ўдумлівы чытач, сустракаючы такія яскравыя моўныя «зорачкі» на паперы або на экране, не толькі адзначаць майстэрства аўтара, але і парадуюцца магчымасцям роднай мовы.

Аднак знаёмства з беларускімі творамі паказвае, што, на жаль, сітуацыя застаецца трывожнай: у ХХІ стагоддзі, калі імклівае жыццё дасягнула неверагодных хуткасцей, аўтары дазваляюць сабе адыхаць у чытачоў каштоўны час на расплывістыя фармулёўкі, якія могуць быць перададзены аднымі словамі.

Што такое «покуць»? Гэта, паводле «Тлумачальнага слоўніка беларускай літаратурнай мовы», — «ганаровае месца ў хаце пад абразамі». У Якуба Коласа ў напісаным больш за сто гадоў таму абразку так і ёсць: «На покуці пад абразамі, на мяккім сене, даўно ўжо стаіць гаршчок з куццёю». Або ў Васіля Зуёнка — ёміста і метафарычна: «Сухое чаканне трывожных дажджоў // Стаіць на покуці ў лета». Зусім іншае — у наступных сказах: «На Каляды ў чырвоным куце падвешвалі саламяных павукоў»; «У хаце былі звычайна дзве нерухомыя лавы ўздоўж сцен, якія сыходзіліся ў чырвоным куце»; «А сам абрад адбываўся ў так званым чырвоным куце» — самым галоўным месцы гаспадара. Або яшчэ цікавей: «Манетку-талісман захоўвалі за бажніцай у чырвоным вугле». Але «чырвоны кут» («красный угол») — канцэпт іншай, суседняй, нацыянальнай карціны свету. І вельмі шкада, што большасць чырвоных кутаў фігуруе ў тэкстах фальклорнай тэматыкі, у матэрыялах для вучняў і студэнтаў, якім прышчапляюцца неўласцівыя згусткі свядомасці.

Лексема *покуць* утрымлівае ў сабе той жа кут з далучэннем прыстаўкі *по-* і зменаў цвёрдай асновы на мяккую. Гэтыя трансфармацыі выклікалі змену мужчынскага роду на жаночы і далучэнне да парадкаў канчаткаў ІІІ скланення: «Здавалася, што ля покуці сядзіць мая маці» (Георгій Марчук); «А гаспадар адваёванай хаты стаў перад покуцію і ўпершыню ў жыцці перахрысціўся»; «Ля стала з абодвух бакоў лавы. На покуці іконы» (Уладзімір Бутрамеў). Таму ў сказах з чырвоным кутом патрабуецца праўка з заменай гэтага выразу на *покуць* у патрэбных склонах.

Можна знайсці і іншыя словаформы: «Пачынала змяркацца. У покуце на сене ўжо важна стаяў гаршчок з куццёю»; «Кожную раніцу ён становіўся перад покуцем і доўга маліўся на абразы, часта паўтараючы: "Госпадзі, памілуй!"». Чым патлумачыць змяненне роду ў слове *покуць*? Хутчэй за ўсё, уплывам дыалектнага маўлення, у прыватнасці палескіх гаворак (ва ўкраінскай мове *покуць* мужчынскага роду). І прыпадабненнем да пісьменных тэкстаў, дзе рэдактарамі пакінуты аўтарскі варыянт: «Не спяшаючыся, дзед сеў за стол на покуце, паклаў рукі перад сабой на чысты абрус» (Алесь Асіпенка); «Перад покуцем, перад счарнелым абразом, дзе сохла жменя закатага жыта, жагналася старая...» (Вячаслаў Адамчык) і інш. А ў вершы Максіма Танка знаходзім: «Раскутая песня не будзе больш плакаць, // Вясна — на чырвоным куце за сталом», што выклікана намерам стварыць вобраз радасці ад уз'яднання беларусаў з прыходам Чырвонай арміі.

Як у такім разе паступаць рэдактару? Варта ўсё ж кіравацца кадыфікаванай у слоўніках формай назоўніка *покуць*. Час ідзе, мова пашырае свае далягяды, удасканальваюцца правілы, усталяваныя больш абгрунтаваныя нормы. І непажадана іх расхістваць без даў прычыны.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Забыты паэт і кампазітар

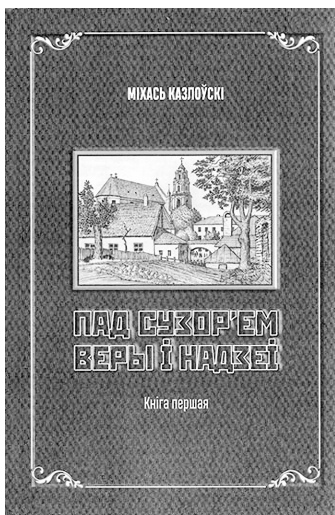
У двухтомніку «Пад сузор'ем веры і надзеі» (Мінск: Кнігазбор, 2021) даследчык літаратурнай спадчыны Міхась Казлоўскі апублікаваў даволі цікавы раздзел «Кнігі і лёсы забытых пісьменнікаў», дзе прыгадае шмат забытых беларускіх літаратараў, якія пры жыцці выдалі па адной-дзве кнігі, а пасля пра іх проста забыліся. А пра некаторых сёння зусім не ведаюць і не чулі нават даследчыкі нашай літаратуры. І гэты спіс даволі вялікі.

Сярод забытых літаратараў Міхась Казлоўскі прыгадаў і дзіцячага паэта Івана Юкляеўскага. І наш абавязак, як піша аўтар кнігі, — згадаць добрым словам гэтага чалавека. Але звестак пра яго зусім мала. Невядома нават, дзе ў Беларусі ён нарадзіўся, які трапіў у горад Перм, з кім на радзіме сябраваў, ліставаўся. Няма нават добрага яго фотаздымка. Таксама не вядома, калі Іван Юкляеўскі памёр. Таму і вырашыў пашукаць сляды гэтага паэта, які варты нашай памяці.

Свае пошукі пачаў з расійскіх архіваў. Але ў тых, куды я звяртаўся, звесткі пра Івана Юкляеўскага адсутнічаюць. І толькі з Комі-Пермяцкага акруговага дзяржаўнага архіва Расіі я сёе-тое атрымаў. Але гэта таксама сціплыя факты.

Нарадзіўся Іван Юкляеўскі ў 1910 годзе. Як трапіў на Урал, не вядома. Магчыма, з бацькамі, якія знаходзіліся ў бежанстве падчас Першай сусветнай вайны ў Курганскай вобласці, а магчыма, сам паэт быў рэпрэсаваны ў 1930—1950-х гадах. Большасць свайго жыцця ён пражыў у Пярмі, дзе і памёр.

Вельмі часта Іван Юкляеўскі наведваў Беларусь, малую радзіму. Відаць, тут у яго жылі сваякі і сябры. Ён пісаў вершы, найперш для дзяцей. Дасылаў у часопісы «Вясёлка», «Работніца і сялянка» і «Бярозка», якія актыўна іх друкавалі. Пісьменнік Уладзімір Ліпскі адшукаў верш Івана Юкляеўскага «Хвалько» ў афармленні мастака Уладзіміра Пашчасцева ў адным з нумароў «Вясёлкі» за 1976 год. Старонка атрымалася выдатная. Гэта верш пра вераб'я, які хваліўся, што лётаў туды, а цячэ Ніла, і праглынуў там кракадзіла, дзе каля дна злавіў арла. Вераб'іха пачула і сказала,

што ён «пустаплёт і скамарох... толькі з мухамі герой...» Цудоўны верш.

Верш «Хвалько», а таксама яшчэ 29 вершаў увайшлі ў кнігу Івана Юкляеўскага «Ранак верасовы», якая пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў 1979 годзе. Гэта адзіная беларускамоўная кніжка паэта, якая з'явілася ў друку.

У 1970—1980-х гадах Іван Мяркур'евіч Юкляеўскі быў адным з самых папулярных асоб Прыкам'я. Ён самастойна асвоіў музычную грамату, а таксама навучыўся іграць на баяне, хаця ўсё жыццё працаваў у Пярмі звычайным слесарам. Напісаў каля 200 песень — словы і ноты. Пермская зямля поўнае была апета ў яго паэтычна-музычных творах. Песні паэта і кампазітара там гучаць да сённяшніх дзён. А тады ніводзін канцэрт,

мерапрыемства, сустрача ў Пермскім краі не абыходзіліся без песень Івана Юкляеўскага. Ён быў там самым любімым народным кампазітарам. Песні Юкляеўскага выконвалі на сцэнах палацаў і дамоў культуры падчас розных аглядаў, фестываляў і конкурсаў. Яны гучалі ў побыце, на працы, падчас адпачынку.

Творы Івана Юкляеўскага ўвайшлі ў рэпертуар і прафесійных выканальніцкіх калектываў, салістаў Волжскага, Сібірскага і Уральскага дзяржаўных народных хароў, у рэпертуар вядомай выканаўцы рускіх народных песень Кацярыны Шаўрынай. Гэта песні «Закамачка», «Пра жука», «Горад мой» і іншыя. Творы нашага паэта і кампазітара гучалі найперш у выкананні народных хараў калектываў. Народная музыка вызначыла яго стыль, аказала ўздзеянне на мелодыку, рытміку і форму песень Івана Юкляеўскага.

Цікава тое, што ў 1961—1978 гадах у Пярмі жыў беларускі паэт і перакладчык Міхась Стрыгалёў. Там ён працаваў літкансультантам у Пермскай абласной пісьменніцкай арганізацыі СІ РСФСР, загадчыкам фальклорна-выдавецкага аддзела Пермскага дома народнай творчасці, літсупрацоўнікам газеты «Вечерняя Пермь», кіраўніком гарадскога клуба пазіі «Лукамор'е». Ды і першы зборнік вершаў паэта «Хмель» выйшаў у Пярмі ў 1966 годзе. Перакананы, што Міхась Стрыгалёў быў асабіста знаёмы з Іванам Юкляеўскім. І, магчыма, там яны шчыра сябравалі. Ці не з добрай рукі Міхася Стрыгалёва і з'явіўся ў друку зборнік вершаў «Ранак верасовы» Юкляеўскага ў Мінску. Бо ў гэты час Міхась Стрыгалёў з сям'ёй ужо вярнуўся на Бацькаўшчыну і жыў у Барысаве. На жаль, запытацца пра Івана Юкляеўскага ў Міхася Стрыгалёва немагчыма, бо і яго ўжо няма на гэтым свеце. Адна надзея на чытачоў «ЛіМа» — а раптам нехта са сваякоў ці сяброў прачытае гэты матэрыял і адгукнецца.

Сяргей ЧЫГРЫН

Соф'я ШАХ

1
Можга, ён і быў калісьці люты,
можга, і ўчыняў пратэсты-бунты,
можга, і раскатваў мяцяжы
праз свае ўжо нават рубяжы...
Можга, і ўсчынаў ён гулы-гуды,
Можга, і тварыў свае прысуды,
можга, і распалены свой гнеў
на абшары напускаць умеў...
Можга, і сплятаў віхуры-спруты,
можга, і ўскідаў завеі-путы
яра на ўсю далеч, на ўсю шыр,
іх шалёна ўцягваючы ў вір...
Можга-можга, сеяў страхі-спуды
гэты перадвесні месяц люты...

2
Гэты перадвесні месяц люты
ў кожнага, ці добра той абуты,
ведама, пытаўся і даймаў
уладарніцтвам сваіх праяў.
Ведама, ён не цягнеў маруды —
панаваннем крайняе астуды
мацаваў свае снягі, ільды,
нораў раскрываючы круты.
Ведама, будзіў вятры-вятругі,
ведама, закручваў завірухі,
правяраючы ўсе кажухі,
світы, футры націскам ліхім.
Дык жа гэта не цяпер якраз,
дык жа гэта ў той, напэўна, час...

3
Дык жа гэта ў той, напэўна, час,
пра які тут і не пойдзе сказ,
на які тут і няма намеру
траціць хвілі, думкі і паперу.
У які чынілі дзікі фарс,
западалі ў мутарны экстаз
век за векам цёмныя стагоддзі,
лютым рассяваючы страхоцці.
Лютым, — што ў сабе тануў і вяз,
ім жа, — што ў сабе палаў і гас,
што ў сабе шукаў збавенне-выйсце,
а знаходзіў толькі закуліссе.
Дык тварыўся гэты свістапляс,
як на свеце не было шчэ Вас.

4
Як на свеце не было шчэ Вас, —
ні намёку, ані знаку праз

снежаньскія гурлы-снеговалы,
студзеньскія вераломствы-шалы.
Не было Вас — не знікаў запас,
на адсутнасць Вашую ў адказ,
лютасці і ў лютага, канешне, —
лютаваў разлётна, безбярэжна.
Так бы й вар'яцеў, трапляў у транс,
так бы й праяўляў да сцюжы страсць,
каб не 21-шы дзень уласны,
што ўжо зла і цень сагнаў выразны.
А спазнаўшы столькі каламуты,
можга, ён і ёсць парой надзьмуты...

5
Можга, ён і ёсць парой надзьмуты,
можга, і бывае хмура-смутны,
можга, і паніклы ў немаце,
у напружнай, сцятай змрачнаце...
Можга, ён падчас і самалюбны,
можга, інішы раз і шалапутны,
можга, ён і прагны, і скупы,
на цяргенне сапраўды слабы...
Можга, ад маркоты непрабудны,
можга, ад сумненняў і занудны,
можга, ад даверу завадны
ля суседкі — ззяючай вясны...
Можга, й сам трапляе ў перапуды
гэты асаблівы месяц люты!

6
Гэты асаблівы месяц люты
ўсе былыя рысы-атрыбуты
ўжо тады згубіў, змяніў, забыў,
як Гасподзь жыццё Вам уручыў.
Празвінелі струны-самагуды,
прагучалі выклады-прэлюды,
раззіхцеўся ўвесь нябесны храм,
абвясціўшы будучыню Вам.
Замігцелі іскры-ізмуруды,
узляцелі яханты-салюты, —
21-шы дзень пачаў адлік,
асабісты выбраўшы цалік.
Люты зразумеў што да чаго, —
дык жа гэта толькі з-за таго.

7
Дык жа гэта толькі з-за таго
адцураўся норава свайго:
памякчэў, на промні расічадрыўся,
нават капяжамі праслязіўся.
Скавыша, бадай, ні аднаго,
ні адной праявінкі благой,
сінь-сінеча высі між аблокаў —
вынік 21-га дзянёчка.
Так, бывае люты і з тугой,
засланяецца сівой імгой,
засцілаецца туманам ніцым,
бы пра нешта жаліцца зямліцы.
Дык прычына тут адна ўсяго:
што падкарацілі так яго.

8
Што падкарацілі так яго:
дзён двух-трох пазбавілі — ого!

Як з табой цяпер сустрэцца,
Падкажы.
А суседачка з усмешкай
Кажа мне:
— Можга, знойдзеш цяпер сцежку
Да мяне.
І здзіўленне я стрымаю,
Памаўчу.
Што адну цябе кахаю,
Прашапчу.
Не да смеху, не да смеху.
Замяло.
Як даўно такога снегу
Не было.

★ ★ ★

Ты скажы, скажы, бяроза,
Ці баішся ты марозу?
І бяроза адказала,
Што з ім лёс даўно звязала.
Можга нават пахваліцца,
Што марозу не баіцца.
А прыход вясны адчуе,
Сваім сокам пачастуе.
Ён і чысты, і гаючы,
І збірае нас да кучы.

Месяц люты
Вянок санетаў

Ну вядома, ну канешне, крыўдна,
ну і ясна, што ўжо — непазбытна.
Распытаць імкнуў таго-сяго,
а ў адказ уздых: «Охо-хо-хо!»
Гэта ж мо тады шчэ адбылося,
быў калі і сам ты ў маладосці.
Гэта ж з-за характару твайго,
што зрываўся нібы з ланцугоў...»
Люты й праўда ўжо не той, ранейшы,
так падзейнічаў дзень 21-шы.
Вось адно не дзенецца нікуды:
можга, ён і будзе думай skutы.

9
Можга, ён і будзе думай skutы,
узгадаўшы ўсе свае дэбюты,
ды сваё разлётнае выццё,
ды свае ліхое скугаццё.
Можга, ён свае і ўспомніць гурбы —
пасткі для чарговай нейчай ззубы —
размятаў і зноўку намятаў
так, што хаты і платы хаваў...
Можга, ён і будзе доўжыць думы,
не забыўшы колішнія штурмы, —
той увесь перыяд свой былы,
безвыходна, беспрытульна злы.
Будзе-будзе сам сабой пачуты
гэты незвычайны месяц люты!

10
Гэты незвычайны месяц люты, —
ён і сам ад студзеня, ад злюкі,
церпіць націскі і ціскі скрозь,
а яго не можга пабароць.
Спазнае і сам штораз дакукі,
нават і выразлівыя мукі,
што не мае ўлады і зусім
над старэйшым братам над сваім.
Можга, й сам хацеў бы ён разлукі,
каб пазбавіцца такой прынуці,
ды і ладзіць больш з сакавіком:
снегам дзеліцца, а той — цяплом.
А што думай skutы патайной,
дык жа ўсё ў прычыне тут адной.

11
Дык жа ўсё ў прычыне тут адной,
у занадта вынікам зямной,
у прычыне, што даўно прыкметна
перастала быць ужо сакрэтнай.
А зрабілася звышклапатной,
а прадстала існа імянной,
а раскрылася, ды так шчымяліва,
нібы йнакш — ніяк і немажліва.
І назвалася праз неспакой
сутнасцю заведама такой,
з-за якое люты сам імкнецца
важнае вясне паведаць нешта.
І яно — ад мэты ад святой:
як гады падоўжыць Вам сабой.

12
Як гады падоўжыць Вам сабой, —
вось ён skutы думаю якой!
Вось адкуль панураецца ды надзьмутасць!
Вось у чым уся яго і сутнасць!
Як жыцця паглыбіць лад і строй,
захаваць, умацаваць настрой,
за якім гатовы вершаспевы
падзівіць усе і неспадзевы.
Як павысіць высь за вышынёй,
на якой Вы ўжо даўно душой,
бо ёй высі той відочна мала,
бо ўжо межы без мяжы спазнала.
Скелсісу пра люты — ні секунды.
Ах які ж ён плённы ды славуць!

13
Ах які ж ён плённы ды славуць,
з 21-га чысла памкнуты
расказаць пра Ваш імнэтны лёс
і на доле, і сярод нябёс!
Ах які ж ён прагай абсалютны —
вымавіць за Вас той сэнс нячутны,
што ў сабе нітуе высь, і даль,
і між імі шлях-дыяганаль!
Ах які ж ён мудры ды магутны,
маючы ў сабе запас падспудны
сілы волі — улагоджваць боль,
моцы духу — лаічыць і юдолю!
Ах які ж багаты ён на цуды,
гэты таямнічы месяц люты!

14
Гэты таямнічы месяц люты...
Знаю-знаю, — звергне ўсе абсурды,
кпіны, фальшы, плёткі, пыхі ўсе —
і сябе да існасці ўзняе.
Веру-веру і ў яго я спурты,
у імнэт найшыршай амплітуды,
у адданасць, ён з якой гатоў
і праз век сцвярджаць да Вас любоў.
Помню-помню і свае пакуты,
да яго шлях праз віры ды хлуды...
Дзякуючы існасна яму,
лёсу я дзіўлюся і свайму.
Так, без Вас, нясцерпнай поўны смуты,
можга, ён і быў калісьці люты...

15
Можга, ён і быў калісьці люты,
гэты перадвесні месяц люты,
дык жа гэта ў той, напэўна, час,
як на свеце не было шчэ Вас.
Можга, ён і ёсць парой надзьмуты,
гэты асаблівы месяц люты,
дык жа гэта толькі з-за таго,
што падкарацілі так яго.
Можга, ён і будзе думай skutы,
гэты незвычайны месяц люты,
дык жа ўсё ў прычыне тут адной:
як гады падоўжыць Вам сабой...
Ах які ж ён плённы ды славуць,
гэты таямнічы месяц люты!

Мікалай МІНЧАНКА

Не да смеху... Замяло

Не да смеху, не да смеху.
Замяло.
І даўно такога снегу
Не было.
І, здаецца, маё сэрца
На крыжы,

Фота Валадзіміра Строк

Калі кліча лазня ў госці —
Венікам лагодзім косці:
Б'ём з павагай, але смела,
Каб бадзёрылася цела.
Каб жылі адкрыта, дружна.

А калі бывае сцюжна
І траіцца зімой марозы,
Помнім мы пра лёс бярозы.
І шапчу свайму я краю:
Без бяроз не будзе раю.

Яўген ХВАЛЬКОЎ

«Зноў забыўся прыняць лаўданум», — падумаў Эдвард Рэйтэрс, выходзячы золкім днём з брамы маёнтка на палявую дарогу. Ён на секунду спыніўся, аглядзеўся, захутаўся ў плашч з каўняром з ваўчынай шкуры, што падарыла яму старая Модлін, і пайшоў у бок лесу.

Яго пакінулі абыякавым і апошнія навіны аб дэбатах у парламенце, і захоплены ліст ад цёткі Агаты, якая паведамляла аб удалым замужжы кузіны Элізабэт з трэцім сынам графа Харынгтана. Не займалі яго ні Напалеон, ні выключэнне з Баліёл-каледжа, якое пагражала яму, ні інвектывы абскурантаў супраць нядаўняга артыкула прафесара Н-сона ў «Філасофскіх працах Каралеўскага грамадства». Не адцягнуў яго ад цяжкіх роздумаў нават высёлы хлапечы твар Кіці, дачкі каваля, якая ўсміхалася яму з-за запацелага акна катэджа на ўскраіне вёскі. Застаўся незаўважаным і чорны кот на падаконніку трухлявага змрочнага будынка наводшыбе — дома старой Модлін; а сама старая, якая высунулася, абапёршыся на край акна рукой з доўгімі пажоўклымі пазногцямі ў расколінах, толькі прарыпела нешта невыразнае яму ўслед.

Уся істота Эдварда была занята адным. Дайшоўшы да краю лесу, ён накіраваў свой невідучы шалёны погляд у гушчар. Раптоўны парыў ветру ледзь не сядзьмуў з юнака капялюш. Здалёк данёсся крык крумкача і прымусіў здрыгануцца. Тады яго тонкія абяскроўленыя вусны прашапталі:

— Марвел!

І ён нібы праваліўся ў мінулае — дні, калі ён вясной блукаў разам з ёй па квітнеючым яблыневым садзе Сомерсэта. Цяпер ён нават не мог прыгадаць, дзе і калі пазнаёміўся з ёй. Але прыйшоў час — і Марвел Фідзімейр пакінула яго. Ён быццам зноў апынуўся там, у змрочным і гнятлівым пакоі, у тым вялізным мёртвым доме. Гадзіннікі білі поўнач, за акном хвастаў дождж, агонь у каміне дагараў — як дагарала і жыццё дзяўчыны. Сухоты няўмольна забівалі яе. Дарэмна Эдвард клікаў Марвел, якая ляжала ў непрытомнасці на ложку пад шаўковым балдахінам, дарма ўгаворваў яе не сыходзіць ад яго туды, у колы падарожжаў душы, у край духаў, у край мёртвых. У край, да якога яна, здаецца, заўсёды і належала, хоць Эдвард і падманваў сябе, мяркуючы, што пасля гібелі Руперта дзяўчына належала яму і толькі яму.

Пад нагамі хруснула галінка, другая сцэбанула Эдварда па твары. Ён спатыкнуўся, а калі падняў галаву, убачыў перад сабой голыя галіны стройнага клёну. Уздымаючыся над прамерзлай і цвёрдай, нібы камень, зямлёй, клён быццам ліў слёзы, ці то плачучы па прывідах апалага з яго лісця, ці то аплакваючы ўласную галізну. І ён сам, і лес, і ўвесь свет у гэтым восеніскім паміранні былі не чужыя нейкай прыгажосці — але гэта была прыгажосць касцей, прыгажосць шкілета, прыгажосць абсалютнага і смяротнага спакою.

Эдвард выйшаў да верасовай пусткі і па вузкай сцежцы наблізіўся да краю высокай стромай скалы. Унізе бялелі валуны, міма іх несла свае воды бурная горная рэчка. «Апошні бераг», — прагучала ў яго ў галаве. Стаўшы на абрыве, юнак заплюшчыў вочы, і перад ім зноў паўстаў той заснежаны лес на халодных берагах у наваколлях Інвернеса, і злавесныя лапы елак, што цягнуліся да яго, і цёмная, ледзь

адрозная, постаць Руперта за трыццаць крокаў ад яго. Па сігнале Эдвард пайшоў наперад, павольна падняў руку, прыцэліўся і, прайшоўшы яшчэ чатыры крокі, спусціў курок. Праз некалькі секунд ён стаяў побач з двума секундантамі і глядзеў, як чорная лужына крывы дыміцца і расплываецца па снезе вакол яго здранцвелага сябра, глядзеў на яго ашчэраныя ў агоніі зубы.

Ужо тады Эдвард пакутаваў ад раскаяння і шкадаваў, што спакусіў нявесту Руперта, з якім жыў пад адным дахам у каледжы, што кінуў выклік сябру, які ні разу ў жыцці не трымаў у руках пісталета. Ён заўважаў, што Марвел пазбягае і проста не хоча бачыць яго, што яна саступае яго настойлівым заляцанням, толькі паддаючыся нейкай невытлумачальнай сіле, немінучай непазбежнасці, нейкаму злому року, які цягне іх абодвух. І ўсё ж ён не пераставаў дамагацца яе прыхільнасці.

І ён не шукаў забыцця, не! Нібы ў гарачкавым прыпадку цешыўся сваёй пакутай. Ён то мучыўся бессонню цэлымі ночамі, то ўпадаў у поўную непрытомнасць пад уздзеяннем моцных напояў. Яго раздзіралі адначасова раскаянне ў грахах і зачараванне ўласнай заганнасцю, што старанна хаваецца ад старонніх вачэй запалам. Але заганнасць перамагла, і паступова раскаянне саступіла, як саступіла яго дамаганням Марвел. Ці прадчуваў ён

і гэтак жа раптоўна пакінула яго; цяпер ён асуджаны пакутаваць усё астатняе жыццё. Як і зараз, яму тады прыйшлося зажмурыцца. Як і зараз, ён адчуў глыбокі жах. Яму здалася, што жанчына на партрэце загаварыла з ім, але слоў не мог забраць — здавалася, быццам яна кудысьці кліча яго. Сумневаў не заставаўся: смерць для яго цяпер такая ж няўхільная, як непазбежна нематэрыяльнае існаванне пасля яе.

Прайшоўшы ўздоўж узлеска, Эдвард, не паглыбляючыся ў гушчар, накіраваўся па сцежцы да старой вартаўнічай вежы на ўцёсе. Падняўшыся па сцяжынцы, ён збіраўся адчыніць старыя рыпучыя дзверы, але гук, які даляцеў з-за іх, прымусіў юнака спыніцца. Падалося, што ў вежы нехта гаворыць. Эдвард павольна, асцярожна і бязшумна прачыніў дзверы і праслізнуў унутр. Імкнуўся выдаваць як мага менш гукаў, стаў паднімацца па паўразваленым прыступках.

— ...і так дзве нашы сям'і аказаліся звязаныя. Такой сувяззю, што разарваць яе немагчыма. Я ўвесь час чую гукі пекла...

— Мы ўсе асуджаны бадзціца, міс. Усе мы, усе неспакойныя душы.

Эдвард падняўся на некалькі прыступак і выйшаў да дзвярнога праёму, што вёў на галерэю. Там каля вузкай байніцы вымаляваліся два цёмныя сілуэты, мужчынскі і жаночы.

Фота з сайта Izoom.ru

тады, што гэтае захапленне давядзе яго да вар'яцтва, што ўнутры ўсталюецца абсалютная цемра, бясконцае мора жаху?

Ён расплюшчыў вочы і яшчэ раз зірнуў на змрочны краявід і халодныя камяні пад абрывам. Пахіснуўся. Затрымаў дыханне. Выцягнуў з кішэні біклагу, адпіў з яе пахкай вадкасці, уздыгнуў і пацягнуўся далей па пусты. Неўзабаве ён зноў апынуўся на ўскрайку лесу. Сярод дрэў убачыў удалечыні сілуэт шыбеніцы. Эдвард заплюшчыў вочы ў раптоўным прыступе невытлумачальнага жаху і зноў убачыў ашчэраныя зубы мёртвага Руперта.

У тую страшную зіму ўзрушэнні, перажытыя пасля дуэлі, выклікалі ў яго галюцынацыі і трызненні. Чарговы прыпадок прымусіў яшчэ часцей звяртацца да опіуму. Прачынаючыся ў поце ад начных кашмараў, ён дадаваў сабе ў шэры або кларэт усё больш і больш настойкі лаўданума. Гэта супакойвала, бадзёрыла, а часта прыводзіла да змены свядомасці. Але пасля сыходу Марвел зразумеў, што скончыўся, вычарпаў сябе, яму ўжо няма месца ў гэтым свеце.

Напярэдадні ў Рэйтэрс-хол, старым замку свайго дзядзькі, які, па чутках, у маладосці забіў на паядынку сябра з-за саперніцтва ў сардэчных справах, Эдвард заўважыў жаночы партрэт і нібы скамянеў. Тыя ж чорныя, як крыло крумкача валасы, тыя ж глыбокія, як азёры, вочы, тая ж смяротная бледнасць — партрэт у дакладнасці паўтараў такія знаёмыя і дарагія яму рысы! Гэта яна, яна — наравістае дзіця яго мары, сон, фантазія, якая раптоўна ператварылася ў жыццё

— І я не магу знайсці спакой у свеце продкаў, Руперт! Я не проста асуджана блукаць па зямлі, не знаходзячы спакою — я асуджана вярнуцца! Заўсёды вяртацца!..

— Вы асуджаны. І я асуджаны. Так кажа Змрочная Лэдзі.

Нечакана з грудзей Эдварда вырваўся здушаны стогн. «Марвел!..» — прашптаў ён.

Жаночы сілуэт павярнуў галаву ў яго бок. На няпрошанага госця глядзелі дзве чорныя бяздонныя пустыя вачніцы.

Эдварда скаваў жах. Ён хацеў уцячы, але ногі і рукі адмовіліся яму служыць. А прывід глядзеў нібы скрозь яго — не бачыў чалавека ці, магчыма, не хацеў яго бачыць. Прывіды двух закаханых, якія калісьці былі людзьмі, размаўлялі, не заўважаючы прысутнасці яго, жывога.

— Праклён звязаў дзве нашы сям'і, Руперт. З той пары, як у часы караля Карла сэр Фітцджеральд Рэйтэрс здзекаваўся з мяне... здзекаваўся з Элеаноры Марб... забіў яе мужа... і яна скончыла самагубствам у яго спальні...

— Я ведаю гэтую гісторыю, міс. Яна жахлівая.

— ...з таго часу я кожны раз паміраю і кожны раз вяртаюся праз пакаленне па жаночай лініі Элеаноры Марб, каб выклікаць згубны запал у чарговым нашчадку сэра Фітцджеральда!

— Змрочная Лэдзі кажа, што ёсць толькі адзін спосаб здабыць спакой для вас, і толькі адзін спосаб вызваліцца ад праклёну — для нашчадка Рэйтэрса. Вы павінны прайсці вялікае ачышчэнне,

вогненнае ачышчэнне, а ён — стаць вашым правадніком у свет мёртвых.

— Але гэтага ніколі не здарыцца, Руперт! Вы цудоўна ведаеце, што гэтага ніколі не здарыцца. Я — вечная істота са свету мёртвых, я — вечны насельнік мяжы светаў, я — прывід, які вярнуўся з таго свету, я — тая, што пазбаўлена надзеі здабыць спакой!

У Эдварда памутнела ў вачах і падкасіліся ногі. Ён чуў абрыўкі слоў, якія даляталі да яго, пакуль цалкам не паглыбіўся ў забыццё.

Парк Рэйтэрс-хол — гэта, па сутнасці, адна з шматлікіх раскіданых па Шатландыі рэшткаў старажытнага Каледонскага лесу, частка якога калісьці была расчышчана пад будаўніцтва маёнтка. Вялікі ж кавалак застаўся некранутым — нават у часы Сцюартаў насельнікі замка не адважыліся высекаць яго, каб не пасварыцца незнарок з мясцовымі духамі. Паколькі ж апошнія некалькі пакаленняў гаспадароў рэдка жылі ў маёнтку, лес разросся і, здавалася, ужо вось-вось паглыне і сам панскі дом, у якім жылі толькі некалькі старых слуг.

Ноч Самайна выдалася цёмнай, але калі з варот замка выслізнуў захутаны ў доўгі плашч чалавек з ліхтаром і заступам, хмары расступіліся, і скрозь іх слаба праглянула святло месяца. Чалавек у плашчы аглядзеўся, нібы жадаючы пераканацца, што за ім ніхто не сочыць, і накіраваўся ў тую частку, дзе парк пераходзіў у старажытны, першабытны лес, які быў тут, здаецца, яшчэ з часоў прыходу першых людзей. Паглыбіўшыся ў гушчар, ён з цяжкасцю адшукаў зарослую, даўно нетапаную сцежку. Спатыкаючыся аб карані дрэў, выбраўся на невялікую паляну, да самотнага мураванага будынка. Здавалася, у такой хаце павінна жыць сама Гаспадыня Лесу. Але гэта быў дом мёртвых, дом смерці. Фамільны склеп сямейства Рэйтэrsaў.

— Яна тут, — прашптаў чалавек. — Марвел тут.

Ён з цяжкасцю ссунуў старыя праржавелыя жалезныя дзверы і, пераступіўшы парог свету жывых і свету мёртвых, увайшоў у склеп. Святло ліхтара ўпала на адзін з саркафагаў і асвятліла надпіс на ім:

«Eleanor Marbh, 23 August 1628 — 30 January 1661».

— Яна тут, — паўтарыў Эдвард. — Яна чакае мяне.

Ён паставіў ліхтар на край суседняй труны і паспрабаваў ссунуць заступам века саркафага. Яно паддавалася з цяжкасцю. Эдвард з усяе сілы налёг на рыдлёўку. Века прыўзнялася, упала на каменную падлогу і раскалолася. Святло ліхтара ўпала на змесціва саркафага, асвятліўшы цела жанчыны. Здавалася, яе пахавалі зусім нядаўна, і чалавек у плашчы з каўняром з ваўчынай шкуры пазнаў знаёмыя рысы.

— Марвел! — усклікнуў ён, адступіўшы на крок. Пасля зноў наблізіўся і паглядзеў жанчыне ў твар. — Што ж, няхай гэтая труна будзе нашым з табой апошнім шлюбным ложкам!

Эдвард пераставіў ліхтар на край труны, асцярожна ступіў на каменную сценку, лёг у саркафаг і прыпаў да вуснаў Элеаноры Марб. Раптам хмары на небе расступіліся, і праз дзвярны праём змрочны склеп і яго насельнікаў асвятліла поўня.

Эдвард выдаў працяглае выццё. Ён адчуў, як падаўжэлі яго іклы, цела пакрылася поўсцю, а рукі ператварыліся ў кіпцюрастыя лапы. Вось ён, воўк, правадыр мёртвых на той свет. Абдымаючы сваю каханую, ён не заўважыў, як зачэпіў ліхтар і перакуліў яго ў труну, як ад агню свечкі заняліся полымем яго плашч і шкура.

Воўк не адчуваў паху падпаленай воўны і плоці, не адчуваў болю. У яго глухім, замагільным выцці гучала толькі:

— Марвел! Марвел!

У зацішы мінулага

Сучаснае навуковае і творчае супрацоўніцтва мае розныя стэхнічныя магчымасці для мабільнай сувязі, аператыўнага абмену інфармацыяй і электроннымі копіямі архіўных дакументаў. Але віртуальны кантакт ніяк не можа замяніць матэрыялізаванае сведчанне ўвагі і падтрымкі з боку замежных калег. Приемным сюрпрызам стаў нечаканы падарунак, атрыманы па пошце, — шыкоўна выдадзеная кніга «Спатканні з Яраслаўлем».

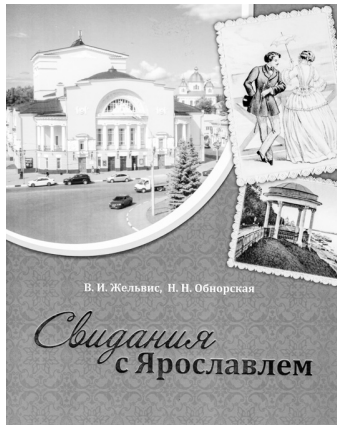
Аўтар гэтых радкоў упершыню наведваў знакамiты горад на Волзе ў 1999 годзе. Персанальную экскурсію для мяне тады арганізавала Наталля Прохарава, дырэктар Дома-музея М. Багдановіча. Вельмі цікава было наведаць мясціны, звязаныя з аўтарам «Вянка», паглядзець на многія будынкі не толькі з фасаднага боку, — прайсціся ўнутранымі дварамі, зазірнуць у пад'езды. Не ўсе пройдзеныя намі маршруты сталі турыстычнымі, распрацаванымі і афіцыйна зацверджанымі, але, як пісаў сам паэт: «Ёсць чары у забытым, старадаўным; // Приемна нам сталеццяў пыл страхнуць // І жыць мінулым — гэтак мудрым, слаўным, — // Мы любім час далёкі ўспамінуць».

Захаваўся будынак гімназіі, узведзены ў 1898—1899 гадах, дзе вучыўся М. Багдановіч (вул. Савецкая, 14/2). Лесвіца, літыя парэнчы, здаецца, і цяпер памятаюць жывы тупат навуэнскай моладзі, паважныя крокі выкладчыкаў, а масіўныя сцены сталі часавымі капсуламі для галасоў і гукаў мінулага. Сёння тут знаходзіцца Яраслаўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Паўла Дзямідава.

А паколькі «мы сквапна цягнемся к старым паэтам» не лішне звярнуцца да сёвай даўніны. Усім вядома «Слова пра паход

Ігаравы». Больш дасведчаныя згадаюць імя графа Аляксея Мусіна-Пушкіна, які адкрыў помнік старажытнарускога пісьменства і апублікаваў яго. І вельмі нямногія скажуць, што захавальнікам старажытнага спіса быў ураджэнец беларускіх зямель архімандрыт Іоіль (Іван Быкоўскі; 1726—1797), выкладчык і духоўны пісьменнік, закладальнік вялікага кнігазбору ў Спаса-Яраслаўскім манастыры.

Магчыма, Максім Багдановіч чуў пра гэты гістарычны эпізод. Так ці інакш, паэт чыстай красы стаў адным з першых перакладчыкаў «Слова...» на сучасную беларускую мову. У «Беларускім календары «Нашай нівы» на 1911 год» (Вільня, 1911) была апублікавана «Песня пра князя Ізяслава Полацкага (3 «Слова о полку Ігореве»)» з пазнакай пад загалоўкам: ««Слова о полку Ігореве» напісана 900 гадоў таму назад у даўнейшай заходнеўскай мове, з якой пайшла наша беларуская мова». Пад тэкстам: «Яраслаў. Максім Багдановіч». З горада на Волзе пераставаральнік перакінуў прасторава-часавыя масты ў родныя землі («Ізяслаў-князь, сын Васількоў, // Даўнымі часамі // Аб літоўскія шаломы // Пазваніў мячамі...»), ажывіў мінуўшчыну трапяткімі эмоцыямі і гукамі:

*Ураніў самотна з цела
Ён душу ўдалую
Цераз пацерку на шыі,
Цераз залатую.
Засмуцілася вяцёласць,
Песні замаўкаюць,
І жалобна, сумна трубы
У Гародні граюць.*

Сам па сабе Яраслаў — горад-музей пад адкрытым небам. Але ў канцы 1990-х гг. многія імкнуліся наведаць экспазіцыю новага фармату — «Музыка і час», пад якую мэрыяй быў выдзелены асобны невялікі будынак у гістарычным цэнтры. Тут прадстаўлены гадзіннікі і музычныя інструменты розных эпох з прыватнага збору Джона Мастаслаўскага, у мінулым — артыста арыгінальнага жанру, ілюзіяніста. Своеасаблівай разынкай для наведвальнікаў стала магчымасць паіграць на адным з экспанатаў. Сёння «Музыка і час» — ужо музейны комплекс з уласнай гісторыяй і шматлікімі ўзнагародамі, некалькімі экспазіцыямі (далучыліся калекцыі фарфору і самавараў), сваім

сайтам і рознымі відамі дадатковых паслуг.

Асноўны корпус тэксту кнігі «Спатканні з Яраслаўлем» (Рыбінск, 2019), падрыхтаванай Уладзімірам Жэльвісам і Наталляй Абнорскай, складаюць 12 раздзелаў-«спатканняў». Пачынаецца ўсё ўрачыстым уваходжаннем у Яраслаўль: «Вуліца Свабоды: ад «варот горада» да старажытных гарадскіх варот», «Ад Знаменскіх варот да Волгі», «На Волгу, за былыя Сямёнаўскія вароты». Далейшы турыстычны маршрут вядзе да гістарычнага цэнтры («Скарбы старажытнага яраслаўскага пасаду», «Па старадаўняй гандлёвай плошчы пасаду»), кружыць вакол цэркваў, крочыць узбярэжжам вялікай рускай ракі. Завяршаецца знаёмства з горадам наведваннем Яраслаўскага дзяржаўнага гісторыка-архітэктурнага і мастацкага музея-запаведніка, што месціцца ў былым Спаса-Праабражэнскім манастыры. Апошні раздзел, ён жа «Спатканне дванаццатае» — «У баку ад турыстычных сцежак...» — распавядае пра асобныя дастапомнасці Яраслаўля, размешчаныя ў розных частках горада, запрашае не толькі ў падарожжа ў прасторы, але і ў часе, бо гаворка ідзе пра цікавыя пабудовы XVII—XXI стст.

«Спатканне другое» асабліва насычана інтэлектуальнай прысутнасцю, застылай у помніках, мемарыяльных знаках, гістарычных пабудовах: заснавальнік першага рускага тэатра і першы рускі акцёр Фёдар Волкаў (1729—1763), оперны спявак Леанід Собінаў (1872—1934), паэт Леанід Трэфалеў (1839—1905), заснавальнік навуковай педагогікі ў Расіі Канстанцін Ушыньскі

(1824—1871), паэт Мікалай Някрасаў (1821—1878) і інш.

Асобны абзац гэтага раздзела візуальна падтрыманы скульптурнай выявай аўтара «Вянка»: «У гэтым будынку ў 1908—1910 гадах сярод іншых гімназістаў вучыўся Максім Багдановіч, які стаў адным з заснавальнікаў беларускай літаратурнай мовы і беларускай літаратуры. Помнік паэту Багдановічу — паменшаны паўтор помніка ў Мінску (скульптар Сяргей Міхайлавіч Вакар) — устаноўлены тут у 1994 годзе».

У Яраслаўлі набярэцца не адзін дзясятка багдановічаўскіх адрасоў: месцы вучобы і працы паэта, пражывання сям'і, кватэры сяброў, знаёмых і калег і інш. Так, у доме па сённяшнім адрасе Ушыньскага, 2 падчас Першай сусветнай вайны размяшчалася сталоўка для бежанцаў з Беларусі. Максім Багдановіч неаднойчы бываў тут, зацікаўлена гутарыў з землякамі...

На Лявонцьеўскіх могілках побач спачываюць Адам Багдановіч, бацька паэта, і Аляксандра Мякота, малодшая сястра маці. Надмагільны помнік быў устаноўлены ў 1991 годзе стараннямі ўдзячных беларусаў (скульптар Павел Лук).

Старыя паштоўкі, здымкі розных гадоў, прафесійны тэкст-экскурс робяць «Спатканні з Яраслаўлем» не толькі цікавым чытвом, але і захапляльнай вандроўкай у часе і прасторы. У кнізе, дасланай аўтару гэтых радкоў, было шмат «беларускіх» закладак — памятак пра нашу нацыянальную прысутнасць у гісторыі горада, не часта агучаных у тэксце, але вядомых і заўсёды важных для калег-гуманітарыяў.

Мікола ТРУС

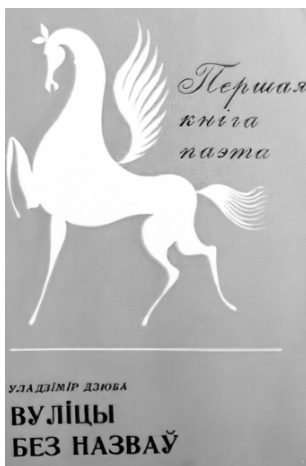
Каб доля іншая...

У біяграфіі, змешчанай на пачатку зборніка «Вуліцы без назваў», які пабачыў свет у 1972 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў серыі «Першая кніга паэта» і які я набыў яшчэ школьнікам у будакашальёўскай кнігарні (і не адзін экзэмпляр, а некалькі), пазначана, што Уладзімір Дзюба нарадзіўся ў вёсцы Патапаўка. У пазнейшых публікацыях ён, праўда, «перанясе» месца свайго нараджэння ва ўкраінскі горад Палтаву, дзе 24 лютага 1946 года і з'явіўся на свет.

Іван Савіч, яго бацька, так і не пабачыў сына, бо неўзабаве трагічна загінуў у былой Усходняй Прусіі. Пасля таго маці з немаўлём на руках вярнулася ў родную Патапаўку, дзе і прайшлі дзіцячыя і школьныя гады будучага паэта. А бацьку яму замяніў айчыям — саўгасны механізатар-перадавік Мікалай Маркавіч Мяшкоў.

Пашанцавала Валодзь і на школьную настаўніцу беларускай мовы і літаратуры Ульяну Фёдараву Лазавенку, якая прывіла свайму вучню любоў да роднага слова (як, прынамсі, і на год маладзейшай будучай пісьменніцы з Патапаўкі Таццяне Гарэлікавай, і, вядома ж, мне). З якой заўсёднай пашанай адгукаўся пра яе сам паэт! Нават прысвяціў ёй змешчаны ў зборніку «Кругазварот» верш.

Наведваючы ж родную вёску, Валодзь заўсёды завітваў да любімай настаўніцы, цікавіўся яе жыццём-быццём.

бачання і ў рэдакцыі «Гомельскай праўды».

З 1978 года пачаўся мінскі перыяд жыцця нашага земляка — у міліцэйскай газеце «На страже Окцябры», на Беларускім радыё, у «Краязнаўчай газеце», куды запрасіў студэнцкі сябра Генрых Далідовіч і якая, зрэшты, стала апошнім месцам яго працы.

Уладзімір Дзюба выдаў не так і шмат кніг — усяго чатыры: зборнік паэзіі «Вуліцы без назваў» (1972), «Кругазварот» (1976), «Карані бліскавіцы» (1986) і драматычную паэму «Доктар Русель» (1991) — пра ўраджэнца Магілёўшчыны, вядомага рэвалюцыянера-народніка Мікалая Судзілоўскага, які, эміграваўшы за мяжу, стаў першым прэзідэнтам сената Гавайскіх астравоў (так што не толькі лапцожным быў край беларускі). На творчым рахунку паэта таксама паэма «Я, Арлоўскі», прывесчаная старшыні вядомага ў рэспубліцы калгаса «Рассвет», вершаваныя апавесці «Нарачным. Рукевічу. Рылееў», «На Радзівілішчы», «Памінальная па Банарту каля Беларускага тракту», трагікамедыя «Наш дзед Талаш», цыкл дэтэктыўных апавяданняў «Менскі сшытак Ватсана» і «З менскага сшытка Ватсана». Гэтыя даволі аб'ёмныя творы былі змешчаны ў часопісах, гучалі ў пастаноўках-спектаклях Беларускага радыё. Праўда, убачыць свет у кніжным варыянце ім, на жаль, так і не ўдалося. Зямны шлях Валодзі заўчасна скончыўся 17 верасня 2008 года — на 63-м годзе жыцця.

...На падараванай мне яшчэ ў Гомелі, калі я быў студэнтам,

толькі што выдадзенай кнізе «Кругазварот» Уладзімір Дзюба напісаў: «Анатолію Зэкаву — земляку па-зямляцку, з верай у яго паэтычную зорку, у шчаслівы яго жыццёвы шлях, каб і пра мяне памятаў. Шчыра! 17.12.76 г.».

А як жа, вядома, памятаю, Валодзь. Як памятаю і тыя шчаслівыя дні, калі мы разам прыязджалі на радзіму, сустракаліся з землякамі. Шкада толькі, што цяпер у нашу Патапаўку я езджу адзін.

Анусінскія могілкі

Памяці Уладзіміра Дзюбы

*Стаю на могілках у скрусе я,
а ў небе — жураўліны клін.
Тут, каля вёсачкі Анусіна,
што пратарыла іліях сюды.*

*Ты не адзін тут — побач з цешчаю
(то ж выбрала сама клады,
патапаўчанкай стаішы першаю,
што пратарыла іліях сюды).*

*А вёска ўсё ж не выпадакова
і не чужой табе была:
тут хату ты сабе вясковую
аднойчы выбраў для жытла.*

*І сам у ёй давёў да ладу ўсё —
раскоша летам для сям'і:
жыві сабе адно і радуіся —
хоць у зямным, але ў раі.*

*І доўга радавацца мусіў бы,
каб доля іншая, аднак
у вечны дом свой ля Анусіна
перасяліўся ты, зямляк.*

*Стаю ля могілак у скрусе я
і адчуваю: за спіной
рыдае горка ля Анусіна
уся Патапаўка са мной.*

Анатоль ЗЭКАЎ

Тэндэнцыі кніжных выданняў

Летась, як сведчаць звесткі з Нацыянальнай кніжнай палаты Беларусі, у нашай краіне было выдадзена 9055 назваў кніг і брашур агульным накладам 21 мільён 833 тысячы 200 экзэмпляраў.

На беларускай мове выйшла 1228 назваў кніг. На рускай — 7061. Тыраж беларускамоўных кніжных выданняў склаў 3 мільёны 494 тысячы 700 экзэмпляраў. Кніг і брашур на рускай мове — 15 мільёнаў 940 тысяч 500 экзэмпляраў.

А што да астатніх моў? У лідрах — англійская: 537 назваў агульным накладам 2 мільёны 86 тысяч 400 экзэмпляраў. На нямецкай і французскай выйшла 70 і 30 назваў адпаведна. На іспанскай — 22, на кітайскай — 13. Па-польску — 5 назваў кніг тыражом 2 тысячы экзэмпляраў.

Выдадзена была кніга нават на абхазскай мове. Адной-дзвюма кнігамі былі прадстаўлены такія мовы, як іўрыт, славенская, стараславянская, турэцкая, украінская, царкоўнаславянская, японская і інш.

Звяртацца да статыстыкі такога характару заўсёды цікава, бо яна сведчыць пра пэўныя тэндэнцыі, дапамагае ўявіць агульны характар кніжнай зацікаўленасці грамадства.

Сяргей ШЫЧКО

Пошукі справядлівага вердыкту

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь багаты на звароты творчых асоб у Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Беларусі. Яно і зразумела: ЦК — вышэйшая інстанцыя, звярнуўшыся да якой, можна было дамагацца, па меркаванні аўтараў, справядлівасці ў вырашэнні таго ці іншага пытання. Творчая асоба знаходзіцца ў залежнасці ад самых розных суб’ектыўных і аб’ектыўных фактараў. І часам грамадскія ці адміністрацыйныя ацэнкі падаюцца далёкімі ад справядлівасці, ды і не толькі падаюцца, але і насамрэч такімі з’яўляюцца. І ўсё ж, не спяшаючыся рабіць тыя ці іншыя высновы, проста звернем увагу на адзін з пісьменніцкіх лістоў да рэспубліканскай партыйнай улады.

«У вялікім даўгу я і перад сваімі чытачамі...»

12 чэрвеня 1971 года вядомы беларускі пісьменнік Васіль Вітка звяртаецца да Пятра Міронавіча Машэрава. Ліст ідзе ў пошту першаму сакратару. І 23 чэрвеня ён накладвае кароткую рэзалюцыю, якая адрасавана А. Т. Кузьміну, на той час сакратару ЦК па ідэалогіі (абралі яго на гэтую пасаду ў лютым 1971 г., і доўгіх 15 гадоў Аляксандр Трыфанавіч лічыўся шчырым апекуном пісьменнікаў і іншых творчых людзей). Змест рэзалюцыі: прашу даць неабходныя распараджэнні.

Што ж пісаў Васіль Вітка? «*Паважаны Пятро Міронавіч! Нядаўна ў маім жыцці адбылася падзея, пра якую і не адважыўся б Вам напамінаць, калі б не пачуццё, якое я мушу выказаць Вам па абавязку свайго сэрца. Жыццёвая дата кожнага з нас — асабістая справа, але калі яна становіцца вядомай шырокай грамадскай, то ўжо накладае на нас і адказнасць, і клопат — і ўсё, на што я здатны, я аддаю любімай справе, якую абраў мэтай свайго жыцця.*

Шасцідзесяцігоддзе, якое я сустрэў у бальніцы, праляжаўшы там болей месяца, было б, вядома, маім асабістым, чарговым “годдзе”, калі б не тая, — прызнаюся Вам шчыра, — неспадзяваная навіна, якая дае мне нагоду звярнуцца да Вас, дарагі Пятро Міронавіч, са словам самай душэўнай удзячнасці за высокую ацэнку маіх ціпных заслуг у літаратуры. Дзякуй Вам, шчырае дзякуй Цэнтральнаму Камітэту нашай партыі, нашаму Ураду, перад якімі я заўсёды адчуваў і адчуваю сябе ў вялікім даўгу.

У вялікім даўгу я і перад сваімі чытачамі, асабліва — дзецьмі, на жаль, бывае, што і не па свайёй віне. Так здарылася са мной якраз сёлета, калі свой юбілей сустрэў я з пустымі рукамі. Меў я надзею, што ў гэтым годзе выйдуць дзве мае кніжкі: паэма для старэйшага ўзросту “Беларуская калыханка” і кніга для самых маленькіх “Чытанка-маляванка”, якая рыхтуецца выдавецтвам “Беларусь” да выхаду ў свет вось ужо шосты год. Тая рука, якая яе “рыхтуе”, сапраўды сама сабе ўладарка. Штогод яна шчодро выдае саматужніцкую прадукцыю ўласнага вырабу, бессаромна здзіраючы тэмы, вобразы, матывы, нават назвы з майёй працы. Усё гэта друкуецца ў самых яркіх фарбах, на лепшай паперы, якое не хапае для майёй кніжкі. Затое ў дзень майго 60-годдзя мае рэдактары і выдаўцы прыслалі мне ўзнёслае павіншаванне, у якім запэўніваюць, што заўсёды рады чытаць мае новыя творы і выдаваць іх. Наогул, нашы выдаўцы — людзі чулівыя. Сам тав. Канавалаў прыбыў да мяне ў бальніцу з урачыстым адрасам, надрукаваным залатымі літарамі, у якім таксама нямала прызнанняў у любові.

Таварышы выдаўцы яўна злоўжываюць майёй цярылівасцю, перабраўшы ўсякую меру...»

Нагадаем, што Рыгор Васільевіч Канавалаў (1912—1979; ураджэнец вёскі Лагунны Добрушкага раёна Гомельскай вобласці) — дзяржаўны дзеяч БССР. З 1960 года — намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта па радыёвяшчанні і тэлебачанні пры Савеце Міністраў БССР. З 1963 года — старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку. Трэба заўважыць, што ёсць прыклады, калі і сам Рыгор Васільевіч чула, з разуменнем ставіўся да тых ці іншых зваротаў пісьменнікаў у сувязі з паскарэннем выдання іх кніг...

І далей — з ліста Васіля Віткі: «*Не так многа ў мяне сіл, каб траціць іх на такое доўгацяргненне.*

Даруйце, дарагі Пятро Міронавіч, што разам з радаснымі пачуццямі я выказаў і свае засмучэнні, спадзеючыся, што яны не толькі мае асабістыя.

Яшчэ раз дзякуй Вам ад усяе душы за высокую адзнаку маіх ціпных творчых здабыткаў. Прыкладу ўсё намаганні, каб яны былі большыя.

Жадаю Вам здароўя, самых плённых поспехаў у Вашай высакароднай працы, а Вашаму добраму сэрцу — вялікіх чалавечых радасцей.

З глыбокай паішанай Васіль Вітка».

Вядомы беларускі дзіцячы пісьменнік быў на пачатак 1970-х гг. запатрабаваным аўтарам. У 1970 годзе літаратара адзначылі званнем заслужанага дзеяча культуры Беларускай ССР. І ўсё ж такія прыкрыя гісторыі са складанасцямі па выхадзе кніг маглі здарацца і з ім...

«...Дзе адсутнічае элементарны парадак»

Ужо 24 ліпеня намеснік загадчыка аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КП Беларусі Аркадзь Апанасавіч Тоўсцік (ён працаваў у ЦК з 1960 да 1973 года) піша дакладную запіску першаму сакратару ЦК: «У ЦК КПБ звярнуўся пісьменнік В. Вітка з просьбай аказаць дапамогу ў выданні яго твораў. У пісьме ўказваецца, у прыватнасці, што рукапіс яго кнігі “Чытанка-маляванка” знаходзіцца ў выдавецтве “Беларусь” шосты год і да гэтай пары не выдадзены, тады як рэдактар гэтай кнігі, штатны работнік выдавецтва, свае асабістыя працы выпускае штогод.

Пытанне разглядалася ў аддзеле ЦК КПБ і Дзяржаўным камітэце Савета Міністраў БССР па друку. Прынята рашэнне ў бліжэйшы час надрукаваць наступныя працы В. Віткі: у 1971 г. — “Чытанка-маляванка” і “Беларуская калыханка”; у 1972 г. — зборнік новых вершаў і перакладзеную ім з украінскай мовы кнігу

апавяданняў В. Сухамлінскага; у 1973—1975 гг. — двухтомнік выбраных твораў і кнігу ўспамінаў і крытычных артыкулаў.

З такім рашэннем пытання аўтар згодны...»

Рашэнне ЦК аказалася праўдзівым. У 1971 годзе ў «Беларусі» выходзяць і «Чытанка-маляванка», і «Беларуская калыханка». А ў 1972-м — новы зборнік «Праводзіны лета». У 1973 г. — «Выбраныя творы» ў двух тамах. Дарэчы, кніга В. Сухамлінскага «Блакітныя жураўлі», перакладзеная Васілём Віткам, выйшла ў 1971 годзе. Заўвагі з ЦК надалі выдавецкім работнікам надзвычайную хуткасць...

З дакладной запіскі Аркадзя Тоўсціка: «*Што датычыць заўвагі т. Віткі пра злоўжыванні штатных работнікаў выдавецтва “Беларусь” па выпуску сваіх твораў, то, як паказала праверка, гэта адпавядае рэчаіснасці. Так, з 1966 года па рэдакцыі дзіцячай літаратуры выйшла 5 кніг рэдактара А. Дзеружынскага і 6 кніг заг. рэдакцыяй новых твораў мастацкай літаратуры Хв. Жычка. Усяго за гэты перыяд па названай рэдакцыі 12 работнікаў выдавецтва, членаў Саюза пісьменнікаў, выпусцілі 28 кніг агульным аб’ёмам 166 аркушаў.*

Дзяржаўнаму камітэту Савета Міністраў БССР па друку (т. Канавалаву Р. В.) указана на недапушчальнасць падобнай практыкі, рэкамендавана разгледзець пытанне на пасяджэнні Камітэта...»

Якую ж рэзалюцыю наклаў адрасат дакладной запіскі? Пётр Міронавіч Машэраў напісаў у левым куточку: «*Падобная практыка можа быць толькі там, дзе адсутнічае элементарны парадак, груба парушаюцца абавязковыя нормы ў арганізацыі справы, т. ч. дзейнічаюць чыста асабістыя матывы, як наступства іх самаўпраўнасць у працы...*»

Як і рабілася, ды і зараз робіцца ў падобных выпадках, рэзалюцыю давялі да зацікаўленых... «З рэзалюцыяй П. М. Машэрава азнаёмы старшыня Камітэта па друку т. Канавалаў і гал. рэдактар выдавецтва “Беларусь” т. Антоненка. Пытанне пра стан спраў у рэдакцыі дзіцячай літаратуры абмяркоўвалася на Камітэце па друку. Вызначаны меры па ўстараненні недахопаў».

Яшчэ адна «кропка» ў «справе Васіля Віткі»

11 жніўня 1971 года Першаму сакратару ЦК Кампартыі Беларусі Пятру Машэраву пішацца яшчэ адна дакладная запіска. Гэтым разам яе аўтарам выступае ўжо іншы намеснік загадчыка аддзела прапаганды і агітацыі ЦК — Савелій Паўлаў. «...У адпаведнасці з Вашым указаннем аддзел прапаганды і агітацыі ЦК КПБ запатрабаваў ад Камітэта па друку і выдавецтва “Беларусь” прыняць меры да навядзення парадку ў планаванні і выпуску дзіцячай літаратуры.

Гэтае пытанне было абмеркавана на пасяджэнні Камітэта па друку. Кіраўніцтва выдавецтва ўказана на заганную практыку частага выпуска кніг штатных работнікаў выдавецтва ва ўрон іншым пісьменнікам рэспублікі. У выдавецтве “Беларусь” праведзена спецыяльная нарада. У перспектывы тэматычны план выдавецтва ўнесены неабходныя карэктывы...»

...Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Васіль Вітка (дарэчы, узнагароду пісьменнік атрымаў у 1972 годзе — у тым ліку за кнігі «Беларуская калыханка» і «Чытанка-маляванка») пражыў доўгае творчае жыццё. Памёр пісьменнік у 1996-м ва ўзросце 85 гадоў... Пасля 1971 года пабачылі свет многія кнігі паэта, публіцыста, таленавітага творцы, здзейсненае якім у літаратуры надоўга застанецца ў памяці беларусаў... Пэўна, як і вось гэтыя радкі: «Вышыні святла — святыні, // Саласпільсы, Хатыні, // Крэпасці Брэсцкай руіны, // Вы ўжо не толькі ўспаміны, // Што душы людскія кроцяць, // А памяць, прысяга і споведзь, // Запісаныя навечна // На дрэве магутным, рассечаным // Маланкаю да карэння. // Не вытрывала знямення, // Загаварыла каменне // Такой невымоўнай пакутай — // Не чутай яшчэ, не адкутай // Ні ў бронзе, і ні ў жалезе, // І ні ў радках паэзіі».

У гонар Васіля Віткі названы медаль. Узнагарода ўручаецца па выніках творчага года найлепшым аўтарам дзіцячага часопіса «Вясёлка». Дарэчы, у той час, калі звяртаўся да Пятра Міронавіча Машэрава, Васіль Вітка быў галоўным рэдактарам папулярнага дзіцячага часопіса. А ўсяго аддаў «Вясёлцы» амаль 20 гадоў жыцця: падпісаў штомесяц нумары выдання з 1957 да 1974 года...

Вячаслаў СЕЛЯМЕНЕЎ,
Мікола БЕРЛЕЖ.

Постаць еўрапейскага маштабу

11 лютага 1807 года ў родавым маёнтку Варацэвічы Пінскага павета Мінскай губерні (цяпер вёска ў Іванаўскім раёне) у сям’і маршалка шляхты Кобрынскага павета інжынера-фартыфікатара Міхала Орды нарадзіўся будучы мастак, кампазітар, падзвіжнік Напалеон Орда.

Пачатковую адукацыю яму забяспечылі высокаадукаваныя па тым часе бацькі. Найперш маці Юзефіна, якая штодзень знаходзілася побач. У дванаццацігадовым узросце паступіў у Свіслацкую гімназію, якую выдатна скончыў у 1823 годзе.

Затым — фізіка-матэматычны факультэт Віленскага ўніверсітэта, найбуйнейшага адукацыйнага цэнтра і асяродка дэмакратычнай думкі рэгіёна. Выкладчыкі ўстановы адзначалі яго выдатныя здольнасці.

На жаль, універсітэт выдатнік вучобы так і не скончыў. У 1827-м быў адлічаны за прыналежнасць да тайнага студэнцкага таварыства «Заране».

Пасля арышту і 15-месячнага турэмнага зняволення юнак вяртаецца дахаты ў Варацэвічы і самастойна завяршае адукацыю, пасля чаго непрацяглы час працуе межавым суддзёй у Кобрыне.

Пасля падаўлення паўстання 1830—1831 гадоў, у якім браў удзел, эмігрыраваў праз Аўстрыю і Швейцарыю ў Італію. У 1833-м перабраўся ў Парыж — тагачасны цэнтр рэвалюцыйна-дэмакратычнай эміграцыі.

Атмасфера Парыжа з яго бурлівым культурным жыццём, мастацкай багемай паўплывала на развіццё шматбаковых здольнасцей творчай натуры Напалеона Орды, які заўсёды цягнуўся да музыкі і жывапісу. Музычнае майстэрства ўдасканалваў у Фрыдэрыка Шапэна. Дасягнуў у гэтай галіне выдатных поспехаў. Яго музычныя творы (паланэзы, вальсы, серэнады, мазуркі), паводле сведчанняў таго ж Шапэна, а таксама Феранца Ліста і Станіслава Манюшкі, вызначаюцца меладычнасцю, драматызмам, віртуозным стылем, багаццем фактуры, лірычнасцю. Ён паклаў на музыку пазытывныя творы многіх паэтаў-суайчыннікаў, выдаў «Альбом твораў польскіх кампазітараў» (1838), «Граматыку музыкі» (1873). У сярэдзіне 1840-х быў дырэктарам Італьянскай оперы ў Парыжы.

Займаўся Орда і літаратурнай дзейнасцю: пісаў артыкулы пра выдатных людзей і цікавыя мясціны. У 1856-м выдаў польска-французскі слоўнік. З 1839-га — член Польскага гісторыка-літаратурнага таварыства.

У Парыжы Орда атрымлівае яшчэ і выдатную мастацкую адукацыю ў студыі вядомага майстра архітэктурнага пейзажа П’ера Жырара. Сферы яго мастацкай зацікаўле-

насці становіцца архітэктурна. Малюнак для Орды — не толькі твор мастацтва, але і гістарычны дакумент. Суправаджаў іх гістарычнымі анатацыямі.

У 1856-м, пасля абвяшчэння царскім урадам амністыі палітычным эмігрантам, Напалеон Орда ў 49-гадовым узросце вяртаецца ў родныя Варацэвічы, але маёнтак пасля смерці яго маці ўжо быў канфіскаваны. У 1862—1863 гадах жыве ў Гродне, потым некаторы час у Пінску. Працуе хатнім настаўнікам музыкі ў генерала Адама Ржэвускага на Валыні.

У вольныя ад працы месяцы шмат падарожнічае па тэрыторыях цяперашніх Беларусі, Літвы, Польшчы, Украіны, робіць замалёўкі архітэктурных і гістарычных помнікаў, гарадоў і мястэчак, слаўтых мясцін, звязаных з жыццём

Мірскі замак. Малюнак Напалеона Орды, 1876 г.

і дзейнасцю знакамітых асоб. Вынікам гэтых вандровак сталі больш за тысяччу малюнкаў.

Пісаў Орда ў тэхніцы алоўкавага малюнка з выкарыстаннем акварэлі, гуашы, сепіі. Менавіта гэтая тэхніка дазваляла аператыўна і найбольш дакладна адлюстроўваць натурны архітэктурны краявід ва ўмовах падарожжа. Двойчы ў 1860 годзе напісаў і месца свайго нараджэння — родную сядзібу Варацэвічы. Серыя малюнкаў мастака — абагульненая ілюстрацыя беларускай вёскі сярэдзіны XIX стагоддзя. Гэта народнае драўлянае дойлідства, маляўніча раскінутыя ўздоўж рэк і азёр паселішчы...

У 1873 годзе Напалеон Орда распачаў выданне «Альбома гістарычных краявідаў Польшчы». Аднак было выдадзена толькі 260 малюнкаў-літаграфій у васьмі серыях, гравіра-

ваных на камені Алаізам Місеровічам у літаграфічным камбінаце Максімільяна Фаянса ў Варшаве.

Большасць малюнкаў Орды (977 планшэтаў) захоўваецца ў Нацыянальным музеі ў Кракаве, куды яны трапілі ў 1886 годзе як ахвяраванне родных мастака (1883), астатнія — у Нацыянальным музеі ў Варшаве. Альбом акварэляў знаходзіцца ў бібліятэцы імя В. Стэфаніка ў Львове. Значная колькасць літаграфій з малюнкаў — у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Дзякуючы гэтым творам, мы і цяпер маем магчы масць убачыць, як выглядалі многія архітэктурныя помнікі і мясціны, знішчаныя альбо непазнавальна змененыя часам і людзьмі. Беларусь у малюнках Напалеона Орды паўстае як фенікс з попелу, вырастае светлымі абрысамі архітэктурных святыняў.

Факты па тэме

Прозвішча Орда паходзіць ад слова Арда (Залатая Арда). У сярэдзіне XVII стагоддзя ўладальнікам земляў у межах паселішчаў Застружжа, Баравая, Заруддзе, Навалучкі стаў татарын, які асіміляваўся, перайшоў на мясцовую мову, прыняў каталіцтва, а вось прозвішча Орда захавалася назаўсёды і размножылася. Орды з часам валодалі яшчэ і вёскамі Ляхавічы, Навашыцы, Дастоева, Вулька. З гэтага кораня і род, адной з галін якога стаў Напалеон.

Напалеонам бацькі назвалі свайго сына ў гонар Банапарта, які перад паходам на Расію дэклагаваў вяртанне Рэчы Паспалітай у былыя межы і яе поўную незалежнасць.

У варшаўскім «Тыгодніку ілюстраваным» за 6 мая 1871 года змешчана грунтоўная публікацыя Н. Орды «Аляксандр Скірмунт: нарыс жыцця і дзейнасці» пра першага буйнога прамыслоўца ва ўсёй тагачаснай Мінскай губерні, які ў 1830 годзе заснаваў у Моладаве, на сваёй малой радзіме, фабрыку па вытворчасці цукру з буракоў, а ў 1836-м — суконную фабрыку ў Парэччы. Нарыс убачыў свет праз 9 месяцаў пасля смерці Аляксандра Скірмунта.

У 1997 годзе ў горадзе Іванава Напалеону Орду ўстаноўлены помнік, выкананы ў бронзе вядомым скульптарам Ігарам Голубевым. Імя мастака ўвекавечана таксама ў назвах вуліцы ў райцэнтры і школы мастацтваў.

Анатоль КРЭЙДЗІЧ

Расквечаныя акварэлі

Як пражыць жыццё, каб сучаснікі захапляліся і зайздросцілі, а нашчадкі казалі: «І я так хачу»? Проста! Для гэтага трэба любіць усё, што робіш. Трэба быць дужым і ўпэўненым. Рыгор Піліпавіч Клікушын гэта мог. 4 снежня 2021 года яму споўнілася 6 100 гадоў. Да стагоддзя выдатнага графіка, аўтара шрыфтоў і карала лінагравюры Віцебскі абласны краязнаўчы музей падрыхтаваў выстаўку — «Спадчына майстра».

Віцебск, мая любоў

Нарадзіўся Рыгор Клікушын у Цюменскай вобласці ў вёсцы Сладкова. Скончыў Омскае мастацкае вучылішча. Да пачатку Вялікай Айчыннай вайны вучыў дзяцей маляванню ў роднай вёсцы. У 1941 быў залічаны картографам і тэлеграфістам у Новасібірск. Пасля заканчэння вайны прыехаў у Віцебск вучыцца ў педагогічны інстытут і застаўся тут на ўсё жыццё.

Неаднойчы мастак казаў пра любоў да горада. Яго творчасць — сведчанне патрыятызму. Большасць экспанатаў «Спадчыны майстра» — эцюды і замалёўкі мясцін, якія сталі роднымі.

Асабліва ўражвае грандыёзнасцю думкі алоўкавая работа — «Мост будзеца» 1959 года. Тушшу і пяром па-майстэрску адлюстраваны «Мост Пушкіна» (1950), «Кіраўскі мост праз Дзвіну» (1960), цёплым колерам акварэлі расквечаны вытанчаныя графічныя штрыхі «Віцебскай Ратушы» (1959). Малюнак «Перспектыва» 1953 года, выкананы ў той жа тэхніцы, уражвае лёгкімі фарбамі.

Здаецца, перфекцыяніст Клікушын не дапусцаў ніводнай недасканалай рысы. Асабліва сцю юбілейнай выстаўкі сталі лінагравюры. Лепей за Рыгора Піліпавіча

ў Віцебску ніхто не мог зрабіць эстамп. Яго ілюстрацыі кніг, адбіткі паштовак, партрэты і эцюды — дасканалая праца.

На сценах залы краязнаўчага музея — папарныя адбіткі, а пад шклом вітрын — самі матрыцы — тонка рэзаныя на лінолеуме і дрэве. Тэхналогія жыве з часоў Францыска Скарыны. Так стагоддзямі тыражавалі кнігі, малюнкi, плакаты, паштоўкі і іншыя друкарскія вырабы.

Сёння ў практычнай дзейнасці старадаўнія тэхналогіі друкарства амаль не запатрабаваны, але студэнтам мастацкага кірунку гэта можа і прыдацца. Нашы педагогічны і тэхналагічны ўніверсітэты карыстаюцца распрацоўкамі Клікушына і цяпер.

На памяць аб мастаку засталіся кнігі Багушэвіча, Коласа, Крапівы, Кляшторнага, а таксама сусветныя літаратурныя шэдэўры: «Віконт дэ Бражэлон» Дзюма, «Джэн Эйр» Бронтэ, «Дон Кіхот» Сервантэса, «Салдат Швейк» Гашэка і вершы Гейнэ з мастацкім шармам ілюстрацый Клікушына.

У фае музея ўпершыню дэманструюцца фотаздымкі, зробленыя Валерыем Галубцовым і Уладзімірам Залозным. На іх мастак з роднымі, сябрамі, супрацоўнікамі віцебскай тыпаграфіі ды студэнтамі.

Несці радасць у свет

Дачка Рыгора Клікушына Вольга, сябры і знаёмыя, якія прыйшлі на выстаўку «Спадчына майстра» ў краязнаўчы музей, успаміналі, якім вясёлым і таленавітым быў мастак.

Яго любілі і студэнты, і калегі, і дзеці. Паводле ўспамінаў сучаснікаў, Клікушын быў найлепшым загадчыкам кафедры малюнка і жывапісу мастацка-графічнага факультэта Віцебскага педагогічнага інстытута імя С. М. Кірава за ўсе гады існавання.

Пасаду загадчыка кафедры ён заняў у 1964 годзе. З прыходам новага настаўніка з’явіўся і новы курс — Школьная дэкаратыўная справа. Пад кіраўніцтвам Рыгора Піліпавіча курс стаў надзвычай цікавым: шрыфты, арнаменты, шаржы, самая простая тэхніка гравюры, мастацкае праектаванне захаплялі моладзь. А калі ён танючым пэндзлікам («вавёрчын хвост») ці пяром выводзіў літары, здавалася, гучалі ноты стройнай мелодыі.

Дзякуючы яму ў інстытуце з’явіўся афортны станок, на якім друкаваліся лінагравюры, чорна-белыя і каляровыя гравюры на кардоне. Разам з выкладчыкам навучэнцы сталі выпускаць студэнцкую газету, ставіць спектаклі і праводзіць мноства цікавых мерапрыемстваў.

Гумар — шлях да даўгалецця

У 1970 годзе вольны дух загадчыка не прыйшоўся даспадобы кіраўніцтву інстытута. Клікушыну адпомсцілі за талент і незалежнасць. Яго абвінавацілі ў палітычнай «неагляднасці» і амаральных паводзінах. Суд забараніў яму педагогічную дзейнасць.

Гумар і аптымізм дапамаглі Клікушыну вытрымаць, а віцебская друкарня папоўнілася выдатным друкаром-гравёрам. Тут ён працаваў доўгія гады. Калегі за шматгадовы збор савецкіх анекдотаў называлі мастака-афарміцеля «віцебскім Юрыем Нікуліным». 10 тамоў народнай

Фрагмент экспазіцыі.

творчасці перададзены ў Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці.

Кароль шрыфтоў

Калі кажуць пра выбітныя гравюры і вынаходлівасць шрыфтавага майстэрства ў Беларусі, абавязкова згадваюць Клікушына.

Асабліва сць шрыфтоў майстра — іх душа. Ён надаваў літарам кірыліцы жывое падабенства з вобразам. Напрыклад, шрыфт «Вольга» быў вытанчаны, як дачка мастака, а шрыфт у гонар унука «Піліпак» выйшаў пухнаценькім і гарэзлівым, як маленькае медзведзяня.

Мо гадоў праз 100 нашы нашчадкі захочуць вярнуць Віцебску аўтэнтчныя вобразы, загубленыя ў часы вайны і ў 60-я гады мінулага стагоддзя. Захаваныя ў творах Клікушына гарадскія пейзажы будуць выдатным дапаможнікам у гэтай справе.

Жанна ІВАНОВА, фота аўтара

У царстве зорак

Іван Гапіенка.

падыходзіла найбольш. Аднак былі і іншыя прычыны...

Колішняя загадчыца кафедры, цудоўная выкладчыца і вельмі добры кіраўнік, Крысціна Аляксандраўна Стрыкелева некалькі гадоў таму была запрошана гасцем на адкрыццё першага фестывалю паўнакупальнага кіно ў Мінскім планетарыі. Калі яна пабачыла гэтыя фільмы, у яе з'явілася ідэя заснавання спецыяльнага курса. Менавіта пасля іх размовы з дырэктарам планетарыя Аляксандрам Мікулічам ад апошняга і паступіла прапанова.

Хаця праект для нас, канешне, не-стандартны і нічога падобнага мы дагэтуль не рабілі, але нельга казаць, што ён ніяк не ўпісваецца ў канцэпцыю спецыяльнасці. У працэсе навучання мы робім невялічкія фільмы па заданнях. Большасць з гэтых работ — на вельмі аматарскім узроўні, але, тым не менш, відэа мы займаемся, рэжысуру нам выкладаюць. Хоць, мабыць, і не так падрабязна, як хацелася б, але асноўныя моманты даюць.

— Што атрымалася па выніках праходжання курса?

— У кожнага быў свой фільм. Некаторыя студэнты зусім не працавалі з наратывам, ствараючы абстрактны відэарад. Я ж вырашыў трошкі паэксперыментваць з гісторыяй. Гэта быў кароткі расповед пра планеты ці, праўдзівей, касмічныя целы. Сонца сімвалізавала бацькоўскі вобраз — маці альбо таты. Месяц напачатку ўсюды ходзіць за ім, але потым ён нібыта губляецца і знаходзіць Зямлю, сваю другую палавінку. Атрымліваецца гэтакі трохкутнік, які ілюструе зносіны дзяцей і бацькоў. Немудрагелістая гісторыя пра сепарацыю і сталенне на прыкладзе трох усім вядомых «дыскаў».

Фільм доўжыцца тры хвіліны. Па-беларуску ён называецца «Далей Далей» (на англійскай мове «Further Further»). Такая вось сціпленая стужка. Безумоўна, я вельмі здзіўляўся, калі, адправіўшы яе на некалькі кінаконкурсаў, атрымаў адказ з Токіа. На тамтэйшым фестывалі паўнакупальнага кіно мой фільм быў уганараваны спецыяльным дыпламам. Такіх фестывалёў значна менш, чым звычайных. У свеце іх, мабыць, толькі каля 50! Словам, выбар, куды адпраўляць, быў невялікі. Дзе зручней па датах, туды і дасылаеш. Тут вельмі дапамагалі супрацоўнікі планетарыя — Вольга Габрусь і дырэктар Аляксандр Мікуліч. На ўсіх этапах яны нас падтрымлівалі, нават з адпраўкай на фестывалі. Тое, што ўсё атрымалася, — іх заслуга. Вялікі дзякуй ім за дапамогу!

Пасля пробных праектаў нам прапанавалі працаваць з такім фарматам і на дыпламе. Паколькі я з самага пачатку быў за, адразу пагадзіўся працягваць. Далучыўся і адзін з аднагрупнікаў —

Мікіта Бур'як. Ён рабіў асобны фільм, заснаваны на скандынаўскай міфалогіі, «Дрэва жыцця».

— Якім чынам будаваўся вытворчы працэс?

— Пачыналі свае дыпламы ў канцы 2019 года, а ўжо ў 2020-м усе работы абаранілі. Працэс быў падобны да праекта, які мы рабілі раней, проста з іншымі студэнтамі. Кожны тыдзень — і гэта стала абавязковай умовай — мы наведвалі планетарый. Калі не пройдзеш этап з кантролем якасці, каб зразумець, атрымаўся той ці іншы фрагмент альбо не, то, хутчэй за ўсё, будзе цяжка працягнуць далей. Наробіш безліч памылак, з якімі ўсё адно пазней даведзецца разбірацца. Мы стваралі частку відэа і адразу ішлі глядзець на купале. Купал — аснова. Уражанне, якое атрымае глядач, можна зразумець, толькі калі трапіш у планетарый і на ўласныя вочы пабачыш купал.

Ёсць, канешне, камп'ютарныя праграмы, 3D-рэдактар, у якім фільм найпрост накладваецца на віртуальную 3D-сферу. Ёсць у такіх праграмах і віртуальная камера... Даводзіцца, нібыта ў камп'ютарнай гульні, круціць гэты купал, спрабаваць розныя пазіцыі. Трэба зразумець, што ўсё адбываецца на плоскім дысплеі. Нейкае ўражанне ты, натуральна, атрымаеш, але адчування аб'ёму не застанецца зусім. Інакш кажучы, не станеш глядачом, не адчуеш, што трапіў у фільм. Сядзець у зале — гэта зусім іншыя ўражанні.

Акрамя таго, у нас было вельмі мала часу. Калі хочаш укласціся ў такія рамкі, усё паспець і прытым зрабіць добра, тут, бясспрэчна, трэба прасіць дапамогі. Тым больш калі тэма такая маштабная, як гісторыя касманаўтыкі... Таму з самага пачатку кіраўнікі праекта пайшлі мне насустрач. Калі я сказаў, што буду клікаць на свой дыплом яшчэ студэнтаў (напрыклад, з трэцяга курса), яны адразу далі дазвол. Некаторыя з навучэнцаў асвойвалі гэты фармат на маім дыпламе. Яны пачыналі разумець, як працуе паўнакупальнае кіно, працуючы над «Марамі зорак». Больш за тое, у 2022 годзе адзін з маіх памочнікаў, Аляксей Голас, таксама абараняе дыплом фільмам у такім фармаце.

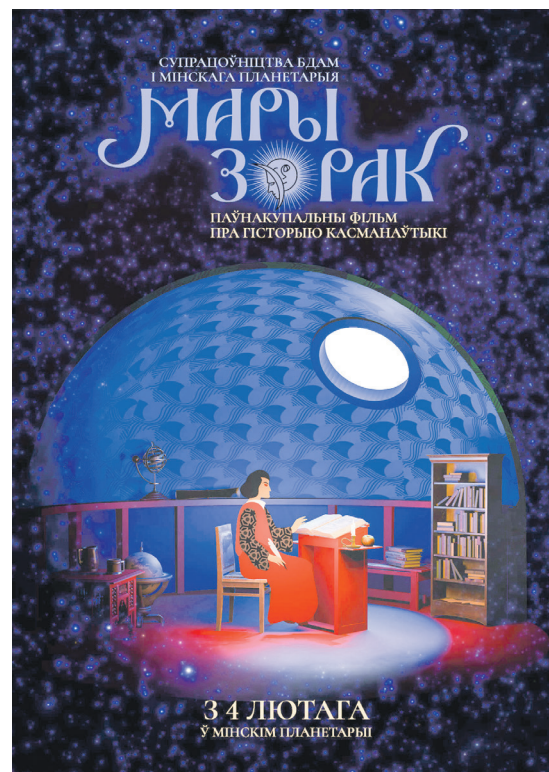
Кадр з мультфільма «Мары зорак».

— Выходзіць, можна казаць пра заснаванне айчыннай школы паўнакупальнага кіно!

— Так, безумоўна! Пачатак пакладзены. Спадзяюся, што гэтае супрацоўніцтва будзе працягвацца. Канешне, не ўсім з нашага патоку падабаецца. Ёсць і тыя,

хто не вельмі цікавіцца анімацыяй ды кінематографам наогул. Некаторыя, дапусцім, мараць працаваць канцэпт-мастакамі ў індустрыі камп'ютарных гульні ці проста мастакамі, ці вэб-дызайнерамі. У выпускнікоў нашай спецыяльнасці шмат варыянтаў. Аднак нягледзячы на тое, можна прагназаваць, што цяпер прынамсі адзін-два паўнакупальныя фільмы будуць стварацца ў межах акадэміі штогод.

Калі падумаць, гэта нешта неверагоднае! У іншых краінах сітуацыя адваротная. Напрыклад, ёсць такі венгерскі ўніверсітэт *МOME*. Гэта міжнародны ўзровень па анімацыі, рэжысуры. У ім паўнакупальны фармат і *VR*

Афіша мультфільма.

(*virtual reality* — віртуальная рэальнасць) даюцца толькі ў магістратуры, як найвышэйшы ўзровень! Мы ж вывучаем іх падчас бакалаўрыята. Насамрэч гэта вельмі прафесійны, моцны інструмент... Можна нават стаць артыстам, які працуе выключна ў дадзенай сферы. Заказаў, упэўнены, будзе дастаткова. Фармат усё ж не нафта развіты. Наогул, на фестывалі падаецца не так і шмат фільмаў. Прабіцца значна прасцей, хаця б з-за таго, што канкурэнцыя невялікая.

— Ці не надае гэткае эксклюзіўнасць пэўнай элітарнасці?

— Я так не лічу. Не думаю, што трэба ў нейкі *VIP*-фармат гэта ўсё ўзводзіць. Хаця, хаваць не буду, мне блізкая ідэя, што можна зрабіць твор, які будзе існаваць толькі ў пэўнай прасторы — на купале. Паглядзеўшы такі фільм у інтэрнэце на звычайным экране, глядач не адчуе ўсяго спектра закладзеных эмоцый. Нейкія шарыкі рухаюцца, мабыць, цікавы гук... І толькі калі трапіш у планетарый, зразумееш, што гэта за фільм, як ён працуе, чаму ў ім такія павольныя пралёты камеры.

Дарэчы, цікавая асаблівасць! Толькі калі камера рухаецца павольна, чалавек здольны зразумець, што наогул адбываецца. У нас былі такія тэсты, калі камера рухалася хутчэй, а павароты рабіліся больш рэзкія. На плоскім дысплеі выглядае нармальна, аднак у планетарый варты хаця б трохачкі паскорыць, і вестыбулярны апарат не вытрымлівае. Калі робіш працу, а яна можа быць належна ацэнена эксклюзіўна ў пэўнай прасторы, гэта прыемна ўспешвае. Думаю, я яшчэ зраблю кіно для такога фармату, але, відаць, не адукацыйнага пасылу, а больш мастацкага. Таму прыходзіць глядзець!

Гутарыў Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Каму — даследчык, каму — шпіён

Аляксандр Сапега любіў паляванні. Асабліва ў Белавежскай пушчы. Наведваўся ў розныя поры года. Аднак з найбольшым задавальненнем — восенню. Калі яна крочыла па зямлі асцярожна, няспешна, нібы азіраючыся. Як тое маладзенькае дзяўчо, якое сабралася на першае спатканне. Хаваецца ад старонніх позіркаў. Так жа непрыкметна яна злёгка пажайціла лістоту на дрэвах. Сям-там кінула на іх пасмачкі павуціны. Прысыпала ігліцай маслякі, якіх на палянах было столькі, ажно боязна ступаць.

Уражаны гэтай першароднай прыгажосцю, князь у замілаванні спыніўся каля дрэва, прыхінуўся да яго спінай. На імгненне як бы забыўся, з якой нагоды сюды завітаў. Стаяў, узіраючыся ў блакітную просінь неба. Удыхаючы водар свежага паветра.

Недзе далёка чуўся брэх сабак. Спакойны, без таго азарту, што з'яўляецца тады, калі ганчакі прадчуваюць сустрэчу з дзіком ці ўжо напаткалі яго. Гэтак сама, як паляўнічыя, прагнуць хуткай удачы. Пакуль носяцца па лесе, вынюхваючы кожны куст. Калі ж упэўняцца, што ён дзесьці пablзу, пачнуць нібы захлёбвацца. Брэх раз-пораз будзе абрывацца, каб праз імгненне зноў ператварыцца ў тое цэласнае, якое знітоўвае ў сабе і прыродны інстынкт, і азлобленасць, што доўга няма таго, каго вышукваюць.

Невядома, колькі б прастаяў яшчэ, але брэх узмаціўся, стаў набліжацца. Значыць, сабакі ўбачылі звера. Зразумеўшы, што аднаму з такой зграяй не ўправіцца, ён кінуўся наўцёкі. Акурат у той бок, дзе і знаходзіўся Сапега. Князь сабраўся схавацца ў кустах, каб з засады стрэліць. Аднак не зрабіў і кроку, як убачыў, што дзік ужо нясецца прамі на яго.

Гэта быў не той, якога высачылі сабакі. Ён харчаваўся жалудамі недзе пablзу. Трэба было б адскочыць убок. У лепшым выпадку схавацца за дрэва. Ды ад нечаканасці разгубіўся. Стрэліць усё ж стрэліў, аднак прамакнуўся. Цяжка сапучы, пырсаючы слінай, дзік паваліў князя на зямлю. «Канец!» — мільганула ў галаве. І адразу быццам праваліўся ў вялізную і глыбокую яму. Яго накрыла суцэльная цемра...

Аляксандр Сапега даводзіўся сваяком Францішку Сапегу, пра якога я ўжо апавядаў. Нарадзіўся 3 верасня 1773 года ў горадзе Страсбургу ў Францыі, дзе яго бацька Юзаф Сапега ў чыне палкоўніка знаходзіўся на службе. Але з чатырох гадоў жыў пад Брэстам. Маленства і юнацтва правёў у маёнтках Коцк і Сяміцічы. Яны належалі яго цётцы Ганне Яблонскай. Яна захаплялася мінералогіяй. Нават стварыла ўласны музей. Заснавала і сваю акушэрскую школу. У адразненне ад большасці дзяцей з багатых сем'яў, універсітэтаў не канчаў. І выхавальніцай, і настаўніцай для пляменніка стала яго цётка.

Рана захапіўся прыродазнаўчымі навукамі. Найперш мінералогіяй. Юнаком пазнаёміўся, а пасля пасябраваў з французскім натуралістам, хірургам і анатамам Эмануэлем Жыліберам. Другім яго знаёмцам стаў польскі дзяржаўны і грамадскі дзеяч, публіцыст, філосаф, вучоны Станіслаў Сташыц. Ён прапанаваў разам паехаць у Вену для ўдасканалення пазнанняў па геалогіі. Сапега выбраў для сябе мінералогію крышталічных парод.

За кароткі час авалодаў многімі неабходнымі ведамі. Усё трэба было падмацаваць на практыцы. Са Сташыцам пабываў у Альпах, наведваў Апенінскі паўвостраў, Францыю, а ў 1787 годзе ўзяўся самастойна вывучаць мінералогію крышталічных парод ва Усходняй Польшчы. Гэтым займаўся і ў Валыні, а таксама на тэрыторыі цяперашняй Літвы і Беларусі. Да 1802 года ўключна, але з перапынкамі. Па рэкамендацыі Сташыца ўступіў

Аляксандр Сапега.

у Таварыства сяброў навукі. Членства ў ім вымагала і адпаведнай працы. Зрабіў стандартызацыю мер і вагаў для прыкладання яе ў адпаведнасць з метрычнай сістэмай Заходняй Еўропы. Ніхто дагэтуль нічым падобным не займаўся.

Вынікам даследавання стала праца «Параўнальная табліца новых французскіх і літоўскіх (польскіх) мер і вагі». А ў перыёдыцы выступаў з артыкуламі, праблематыкай звязанымі з геалогіяй, геаграфіяй. Зацікавіўся і этнаграфіяй. Напісаў і выдаў падручнік па неарганічнай хіміі, для свайго часу шмат у чым наватарскі. Многія гады працаваў над манаграфіяй «Аб звычайных літаратурных славянскай». Да больш плённай даследчай працы заахвочваў і іншых членаў таварыства. Ім падарыў уласны кнігазбор, што паклаў аснову бібліятэкі, на ўтрыманне якой і папаўненне яе новымі кнігамі, даследаваннямі, часопісамі выдзяліў нямала грошай.

Сам жа рыхтаваўся да падарожжа ўздоўж усходняга ўзбярэжжа Ядрана — Адрыятычнага мора, як называлі яго славяне. Там яшчэ былі раёны мала, а то і зусім не даследаваныя. Яго цікавіла жыццё славян, насельнікаў Далмацыі, Босніі, Герцагавіны, Чарнагорыі, Албаніі, якія знаходзіліся пад аўстрыйскім і турэцкім прыгнётам. Пачаць падарожжа хацеў з Далмацыі. Аднак аўстрыйцы, да якіх яна была нядаўна далучана, неахвотна пускалі да сябе прадстаўнікоў іншых краін.

Дапамог расійскі консул Мяслісін, з якім на судне дабраўся да вострава Крк, паўночнай часткі Харватыі. Ахвотна пайшлі насустрач і ў расійскім консульстве ў Дуброўніку. Адпраўным пунктам знаёмства з узбярэжжам Ядрана стаў паўвостраў Істрыя. Аляксандр Сапега захацеў спусціцца ў шахту-капальню па здабычы кінавары, з якой атрымлівалі ртуць. Залежы яе ў Заходняй Еўропе былі распрацаваны толькі тут.

Гарнякоў на доўгай вярхоўцы апускалі ў вузкую штольнію. У ёй ад ядавітых выпарэнняў перахоплівала дыханне, слязіліся вочы. Да старасці рэдка хто дажываў. Жыццё многіх забірала абвалы руды, пажары. Толькі небяспека князя

не спыніла. Але вытрымаў усяго некалькі хвілін. Адчуўшы, што вось-вось страціць прытомнасць, тузануў за вярхоўку, каб падымалі наверх. Доўга не мог прыйсці ў сябе. Калі ж палягчыла, загадаў — не папрасіў, а менавіта загадаў — паўтарыць спуск. Нават адкалоў некалькі кавалкаў руды. Пакуль пачало цямнець у вачах, перадаў іх наверх. Пасля гэтага спускаўся яшчэ некалькі разоў. Пабываў і на каменняломях па здабычы мармуру.

Як і ў Істрыі, пастаянна вёў запісы. Вечарамі ж з задавальненнем прагульваўся каля мора. Здзівіла, што часам, калі змрок апускаўся на зямлю, вада быццам свеціцца. Нічога падобнага дагэтуль не бачыў. Вабнае і загадкавае, яно выклікала ў душы светлы, паэтычны настрой. Уззяўся высвятляць прычыну. А яшчэ, пасля вяртання дамоў, хацеў запісы дапоўнення падрабязнасцямі, якія трымаў у галаве, выдаць. Нарадзілася і форма іх — лісты да Жылібера.

Дзе б ні бываў, абавязкова знаёміўся з тутэйшым насельніцтвам: «Для падарожніка злучына не заўважаць звычайна народа і не апісваць іх». Пабачанае выклікала асацыяцыі са звыклым у родных мясцінах. Калі па дарозе да Бялграда трапіў у вёску Сан-Філіпа, размешчаную сярод дрыгвы, прыгадаў палескія балоты.

Цікавы выпадак адбыўся ў Белабрэгу. Папрасіўся на начлег да ўжо знаёмага яму жыхара Пінчэна. Як жа здзівіўся, калі той, нічога не адказаўшы, павярнуўся і пайшоў прэч, бо ўспрыняў гэта абразай. Паводле мясцовых звычай, ніхто не адмаўляе падарожніку ў просьбе. Таму дапамог і пераправіцца праз турэцкую мяжу, хоць і падваргаў сябе небяспецы.

Не абыходзілася, аднак, і без складаных сітуацый. Толькі спыніўся каля Мостара ў доме праваслаўнага баснійца, як уварваліся чацвёрта п'яных узброеных мусульман. Прыгразілі гаспадару расправай. На шчасце, Сапега паспеў схавацца. Магчыма, і шукалі б, калі б не ўбачылі паходны мяшок. Выцягнуўшы з яго мяса, гарэлку, арганізавалі невялікае застолле. Прыхпілі з сабой некаторыя рэчы, забралі сёды.

Прытулак знайшоў у суседнім доме, у якім жыў праваслаўны дзяк. Ён пераапрунуў гасця ў мясцовую апратку. Для большай бяспекі па мусульманскім звычаі пабрыў яму галаву. Але, праходзячы праз мост, які ахоўваўся туркамі, князь у аднаго з іх выклікаў падазрэнне. Ён сарваў з яго апратку, пагражаў расправай. Давялося заплаціць штраф у трайным памеры.

Падарожнічаючы, наведваў храмы, бібліятэкі. Сустрэкаўся з вядомымі асветнікамі. У горадзе Задары мясцовы граф Г. Страціц пазнаёміў яго з апісаннем многіх славянскіх шляхецкіх родаў. У музеі выдатнага баснійскага дзеяча доктара Даніэля не меншую цікавасць выклікала калекцыя старажытных бюстаў і скульптур. Сам ён, на жаль, незадоўга да прыезду князя памёр. На востраве Раб не адну гадзіну правёў у бібліятэцы мясцовага праваслаўнага епіскапа, які ашчадна захаваў старажытныя рукапісы, а таксама копіі тых, арыгіналы якіх згубіліся. Выдаў азбучку і слоўнік глаголіцай.

З падарожжа Аляксандр Сапега прывёз багатыя калекцыі. Шмат сваіх запісаў, у якіх расказвалася аб падарожжы па Істрыі, Далмацыі, Босніі і Герцагавіне, выдаў па-польску пад назвай «Падарожжа ў славянскіх краінах у 1802 і 1803 гадах». Як і задумаў, у выглядзе лістоў да Жылібера. На жаль, звесткі пра наведванне іншых мясцін засталіся неапублікаванымі.

Завітаўшы ў Парыж, пазнаёміўся з Напалеонам. На радзіму вярнуўся ў 1806 годзе.

Іх шляхі сышліся, калі пачалася вайна з Расіяй. 1 ліпеня 1812 года ўвайшоў у склад Часовага ўрада Вялікага Княства Літоўскага. Праект такой дзяржавы, як вядома, прапанаваў Міхал Клеафас Агінскі. Ды гэта, канешне, былі мройныя спадзяванні. З Вільні паехаў у свой маёнтак Вішніцу. Парадкаваў запісы. Шмат чытаў, любіў паляваць.

...Раз'юшаны дабіў бы яго. Уратавала тое, што з кустоў выскачыў яшчэ адзін. За ім несліся сабакі, следам беглі паляўнічыя. Убачыўшы на зямлі ў лужыне крыві свайго таварыша, яны зрабілі некалькі трапных выстралаў. Князь ляжаў з заплуюшчанымі вачыма. Парывіста дыхаў. На нагу было цяжка глядзець. З вялікай рванай раны па-ранейшаму цякла кроў. Хутка зрабілі перавязку і павезлі ў Дзярэчын.

Урач, які аглядаў яго, запэўніў, што ўсё будзе добра. Але праз дзень-другі ў князя падскочыла тэмпература. Нага загнаілася. Праўда, і гэта ўрача не насцярожыла. Патлумачыў адпаведнай рэакцыяй арганізма ў такой складанай сітуацыі. Калі ж спахапіўся, было позна. У Сапегі развілася гангрэна. Тэрмінова ампутавалі параненую нагу. Аднак тэмпература не спадала. Нага становілася ўсё больш барвовай. Па-ранейшаму распаўхала. Князь трызніў.

Яго вочы назаўсёды заплуюшчыліся 8 верасня 1812 года. Тут жа, у Дзярэчыне, Аляксандра Сапегу і пахавалі. Праз дзевяць гадоў, 25 верасня 1821-га, перапахавалі ў сямейным склепе ў Вішніцы.

Намер Сапегі ажыццявіць падарожжа ўздоўж Ядрана выклікаў цікаўнасць не толькі ў навуковым свеце. Звярнулі ўвагу на гэта і тагачасныя спецслужбы. Інша-земныя агенты, якіх нямала знаходзілася на Балканах, не маглі паверыць, што магнат, які можа дазволіць сабе падарожжы ў экзатычныя краіны, зоймецца тым, на што здатныя хіба што звычайныя рамантыкі-бясрэбранікі.

Вынікам даследавання стала праца «Параўнальная табліца новых французскіх і літоўскіх (польскіх) мер і вагі». А ў перыёдыцы выступаў з артыкуламі, праблематыкай звязанымі з геалогіяй, геаграфіяй. Зацікавіўся і этнаграфіяй. Напісаў і выдаў падручнік па неарганічнай хіміі, для свайго часу шмат у чым наватарскі. Многія гады працаваў над манаграфіяй «Аб звычайных літаратурных славянскай». Да больш плённай даследчай працы заахвочваў і іншых членаў таварыства.

Французы палічылі яго расійскім шпіёнам, які адправіўся ў гэтае падарожжа, каб выведаць для сваёй краіны важную інфармацыю.

Аўстрыйскія ж агенты губляліся ў здагках, на каго ён у рэшце рэшт працуе. На тую ж Расію ці ўсё ж на Францыю.

Трапіў Сапега ў поле зроку і вядомага міністра Напалеона — Талейрана. У перапісцы з імператарам ён абвінавчваў Сапегу ў пагардлівым стаўленні да французцаў.

Усе яны не маглі паверыць, што Аляксандр Сапега проста належаў да людзей, па-сапраўднаму захопленых навукай. У служэнні ёй бачыў свой грамадзянскі абавязак. Як і ў служэнні Айчыне.

Ігнат ВАРАНОВІЧ

Ланцужок, што зямлю абвалок

Сярод аб'ектаў сусветнай спадчыны ЮНЕСКА — і Геадэзічная дуга Струвэ. Такого гонару яна ўдастоена 15 ліпеня 2005 года на 29-й сесіі Міжнароднага камітэта па ахове сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны.

Васіль Струвэ (пры нараджэнні Фрыдрых Георг Вільгельм Струвэ) — знакамёты расійскі астраном і геадэзіст, заснавальнік Пулкаўскай абсерваторыі, дырэктарам якой быў 23 гады. Вядомы ён і як кіраўнік астранома-геадэзічных вымярэнняў, што праводзіліся некалькімі экспедыцыямі. Вынікам гэтых даследаванняў стала і Руска-Скандынаўская Дуга. Гэта першапачатковая назва дугі Струвэ. Вымярэнні праводзіліся ўздоўж 26-градуснага мерыдыяна ўсходняй даўгаты. Калі нанесці іх на глобус, атрымаецца як бы дуга. Але, як засведчылі вымярэнні, Зямля — усё ж не ідэальны шар, а эліпсоід. Быў устаноўлены і дакладны памер планеты, на якой мы жывём.

Працягласць дугі Струвэ склала 2820 кіламетраў, а гэта $\frac{1}{14}$ частка зямной акружнасці. Праходзіць яна ад Баранцавага мора на поўначы Нарвегіі да Чорнага мора — на Украіне. Адпаведна пункты Фугленеес і Стара-Някрасаўка. Работы вяліся з 1816 да 1855-га. Калі дугу ўявіць схематычна, то гэта мноства трохвугольнікаў рознай велічыні, звязаных між сабой. Называюць іх ланцужком, а па-навуковаму — рад трыягуляцыі. На вуглах гэтых трохвугольнікаў знаходзяцца асобныя пункты — 265 асноўных і 65 дадатковых.

На жаль, далёка не ўсё захавалася. На тэрыторыі нашай краіны з 31 пункта — толькі 19. Адзін з іх непадалёку ад вёскі Бездзеж Драгічынскага раёна. Аб тым, што некалі тут знаходзіўся важны геадэзічны аб'ект, нагадвае памяtnы знак. Гэта пастамент з чорнага граніту, на якім устаноўлены шар, што ўвасабляе планету Зямля. На ім нанесены абрысы граніц Рэспублікі Беларусь. Пазначана назва населенага пункта — Бездзеж. Па-беларуску і па-англійску змешчаны тэкст: «Геадэзічная дуга Струвэ. Уключана ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь як выключны прыклад міжнароднага супрацоўніцтва для дакладнага вызначэння памеру і формы Зямлі». Падаюцца геаграфічныя каардынаты, указваецца, што геадэзічны пункт тут быў закладзены ў 1825 годзе.

За пастаментам усталяваны спецыяльны «калодзеж» з аглядным акном, у якім можна ўбачыць сам пункт «Бездзеж». Гэта прамавугольны слуп з цэгля, на вяршыні якога размешчаны камень. На ім літара Т. Пачатковая ад прозвішча ваеннага геадэзіста, палкоўніка Карла Тэнера, які быў памочнікам Васіля Струвэ ў правядзенні палявых даследаванняў, і лічбы 1-8-2-5, што азначаюць 1825 год. Інфармацыйныя стэнды на гэтай мемарыяльнай пляцоўцы падаюць больш дакладную інфармацыю пра дугу Струвэ.

На Драгічыншчыне не толькі Бездзеж мае дачыненне да дугі Струвэ. Унікальны аб'ект — месца астранамічнай абсерваторыі «Белін». Дарэчы, адзінай з 13, узведзеных на тэрыторыі сучаснай Беларусі пры выкананні градусных

вымярэнняў. Яна была пабудавана ў 1827 годзе і знаходзілася за 200 метраў на поўдзень ад трыягуляцыйнага пункта. Як выглядаў ён, відаць з апісанняў Карла Тэнера. Мацаваўся 10-цалёвым каменным кубам, закладзеным пад вяршыняй 32-метровага каменнага сігнала. У верхняй грані куба быў прасвідраваны і заліты свінцом канал. На адным з бакоў яго выгравіравалі крыж.

Фота з сайту ru.wikipedia.org

Памяtnы знак.

Сам куб устаноўлі ў масіўным цагляным падмурку.

Работы завяршыліся ў 1853 годзе. Застаўшыся без нагляду, трыягуляцыйны пункт паступова разбураўся а праз дзесяцігоддзі і следу ад яго не засталася. Калі з'явілася цікавасць да гэтага астранамічнага, а цяпер ужо і гістарычнага аб'екта, пошукавыя работы спачатку нічога не далі. Пашанцавала толькі летам 2010 года. Тады знайшлі рэшткі падмурка абсерваторыі, а праз год і самога пункта. Яшчэ праз год устаноўлі, дзе знаходзіліся асноўныя знакі. Нарэшце, 6 чэрвеня 2013 былі адшуканы рэшткі ўсходняга арыентацыйнага знака. Так званай міры. Знойдзены на глыбіні 70 сантыметраў вугаль засведчыў, што для падсветкі выкарыстоўваліся дровы.

У Белінскай школе працуе музей, прысвечаны дузе Струвэ. У ім прадстаўлены польскія, нямецкія і расійскія карты канца XIX — пачатку XX стагоддзя, на якіх значыцца і вёска Белін. Ёсць макет мясцовасці часоў правядзення тут геадэзічных даследаванняў, а таксама макеты некаторых пабудоў. Прыведзены звесткі як пра саму дугу Струвэ, так і пра выдатных астраномаў і геадэзістаў.

Цікава, што каардынаты пунктаў, атрыманыя ў пазамінулым стагоддзі геадэзістамі, картографамі і астраномамі, вельмі дакладныя. Гэта пацвердзіла праверка, праведзеная з выкарыстаннем глабальных спадарожніковых сістэм. Пры супастаўленні цяперашніх вымярэнняў дугі мерыдыяна і колішніх пагрэшнасць складае ўсяго 1—3 сантыметры.

Віктар ЗАКРЭЎСКІ

Зазірнуць за таямнічую заслону

Зпачатку верасня мінулага года ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь працуе выстаўка «Таямніцы беларускай пісьменнасці» з калекцыі даследчыка, лаўрэата прэміі «За духоўнае адраджэнне», аўтара праекта «У пошуках страчанага» Уладзіміра Ліхадзедава.

У экспазіцыі максімальна поўна прадстаўлена ўнікальная асабістая калекцыя прылад для пісьма: ад прыстасаванняў нашых продкаў да рэчаў родам з XX стагоддзя. Толькі тут можна ўбачыць старажытныя пісалы, першыя алоўкі, пёравыя асадкі і самыя раннія аўтаматычныя ручкі, пер'ечысткі, пясоўніцы, нажы для паперы, а таксама флаконы для чарніла і чарніліцы розных форм з разнастайных матэрыялаў.

Ёсць магчымасць даведацца, якія адмысловыя пісьмовыя прылады змяшчала валізка падарожніка, якая прадукцыя вядомых айчынных і замежных вытворцаў карысталася попытам і была ў продажы ў канцылярскіх і папяровых крамах беларускіх губерній у XIX — пачатку XX стагоддзяў. Прадстаўленыя экспанаты дазваляць зазірнуць у школьныя класы розных эпох і пазнаёміцца з прыладамі вучняў. Сярод рэчаў — сшыткі розных выдаўцоў, простыя, каляровыя і механічныя алоўкі, асадкі і аўтаматычныя ручкі, тачылкі, закладкі, футаралы-пеналы.

Цікавасць уяўляюць пісьмовыя прылады з асаблівай гісторыяй, прысвечаныя значным падзеям або звязаныя з такімі вядомымі асобамі, як князі Радзівілы, кампазітар Станіслаў Манюшка, краязнаўца і гісторык Ота Гедэман, браты Тышкевічы, маршал Сямён Цімашэнка і інш.

У экспазіцыі прадстаўлены таксама ўзоры пісьмовых прылад ювелірнага майстэрства, пісьмовыя наборы і чарніліцы ў розных мастацкіх стылях, а таксама рэкламныя канцылярскія

Фрагмент экспазіцыі.

прадметы канца XIX — пачатку XX стагоддзяў. А яшчэ выстаўка дазваляе зазірнуць у свет матэрыяльнай культуры, звязанай з традыцыямі беларускага пісьменства.

Раіка СТРОК

Адкрывае свет літаратура

Ужыцці сярод соцень сцэжак і дарог так складана адшукаць сваю і не памыліцца. Многія прафесіі падабаюцца і вабяць, многія прыцягваюць. Аднак сустракаюцца шчасліўчыкі, якія змалку ведаюць, з якой сферай звязуць жыццё. Так пашчасціла і супрацоўніцы Альхоўскай сельскай бібліятэкі Юліі Зарубе.

З дзяцінства Юля любіла чытаць. Кніжнае царства зачароўвала. Штодня дзяўчынка падарожнічала з любімымі героямі, сумавала, радавалася і разважала. Казкі, аповесці, раманы займалі ўвесь яе вольны час. Асабліва падабалася паэзія. Паступова пачала і сама спрабаваць пісаць. Дзяўчынка расла, адначасова — і паэтычны талент.

Юлія выбрала ў сваім жыцці бібліятэчную справу і ніколі пра гэта не пашкадавала. Кожны дзень для яе — магчымасць адкрываць штосьці новае, праводзіць цікавыя мерапрыемствы для школьнікаў і моладзі. Юлія ніколі не спыняецца. Яна стараецца расці прафесійна, шмат чытае, удзельнічае ў конкурсах і становіцца лаўрэатам. Летась Юлія Заруба паступіла на завочнае аддзяленне Мінскага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў.

За плячыма жанчыны безліч творчых літаратурных спаборніцтваў. Бібліятэкар — сталы ўдзельнік конкурсаў чытальнікаў вершаў. Уменне пераўвасабляцца, жаночая пачуццёвасць, інтанацыя, добрая дыкцыя — усё гэта дапамагае дасягаць высокіх вынікаў.

Вершы ж нараджаюцца самі. Думкі прыходзяць нечакана, бо, як вядома, натхненне не мае раскладу.

Да Юліі заўжды горнуцца дзеці. Яна добра іх разумее, дапамагае падабраць кнігу згодна з узростам і густам маленькага чытача. Жанчына лічыць, што прымусіць чытаць нельга — толькі зацікавіць. У бібліятэцы пастаянна праходзяць конкурсы, імпрэзы, сустрэчы.

Старэйшае пакаленне таксама паважае бібліятэкара, бо яна не толькі добры спецыяліст, але яшчэ і цудоўны суразмоўца.

Бібліятэка — незвычайны і таямнічы свет, які да гэтага часу вабіць і прыцягвае нашу гераіню, бо без кнігі жыць немагчыма.

Вольга ЗАЯНЧКОЎСКАЯ

Простыя рэчы

Радасць як узнагарода

Сёння, у эпоху катастрафічнага недахопу часу, не так часта можна сустрэць чалавека, захопленага вязаннем, — нашто выдаткоўваць на гэта гадзіны, душэўныя і фізічныя сілы, калі вялізная колькасць крам модных брэндаў прапануе багацце гатовых вырабаў на любы памер і густ? Між тым сябры паэтэсы Наталлі Кучмель, аўтаркі зборніка вершаў «Імгненні» (Мастацкая літаратура, 2005), могуць пахваліцца рэчамі, што існуюць у адзінкавым экзэмпляры — зробленымі Наталляй канкрэтна для іх, з узорамі і спалучэннем колераў, што нідзе больш не паўтараюцца. Пра сваё захапленне Наталля Кучмель распавядае карэспандэнту «ЛіМа».

— Раскажы, калі ласка, чаму менавіта вязанне і як ты навучылася? Бо і я калісьці спрабавала вучыцца па кніжках, але не хапіла цяпераня...

— Навучыцца вязаць марыла з дзяцінства, але мне падавалася, што я няздарная ад прыроды. Так, напачатку зрабіла ўсе памылкі, якія толькі магчыма.

Мелася ў маім досведзе, напрыклад, памылковае перакананне: лічыла, што вязаць трэба чым тужэй, тым лепей — у выніку «вочкі» выходзілі роўныя, усё атрымлівалася акуратным, але тымі маімі вырабамі можна было карыстацца як дыванкамі перад дзвярмі — настолькі цвёрдыя... Тады мне было гадоў 11—12...

Так, у любой справе найперш застаюцца матываваныя. Затое цяпер я ўмею вучыць. Дапамагала і аднагодкам, і малодшым. Сама навучылася ў біялагічным гуртку: дзве жанчыны, якія ім кіравалі, яшчэ і вязалі. Так, апроч звычайнага клопату пра розных мышэй і папугайчыкаў, я засвоіла і асновы вязання. Спачатку вязала для лялек, потым — для сябе. Швэдэры, шапкі...

Многім людзям хацелася падзякаваць за тое, што яны проста ёсць у маім жыцці альбо за тое, што мяне грэе ўспамін пра іх. А чым можна аддзячыць чалавеку, у якога ўсё ёсць? Такого, як я прыдумляла, дакладна няма... Бо пад кожнага індывідуальна падбіраю колеры...

— А як вызначаешся з колерамі?

— Бяру клубкі нітак, кідаю на белы ці чорны фон і гляджу, якія колеры асацыіруюцца з пэўным чалавекам. Лішнія прыбіраю. Зрэдку здараюцца і кур'ёзы. Аднойчы быў выпадак, калі вельмі жывапісна спалучаліся паміж сабой тры колеры, а як узялася за вязанне шкарпэтак, атрымалася зусім не так, як уяўлялася. Давялося адзін прыбіраць. Выйшла нечакана прыгожа: колер цёмнага шакаладу і светлы... Бывае, што на пэўныя спалучэнні натхняе прырода. Помню, як мяне ўразіла ранняя восенню сіне-фіялетава хмара і на яе фоне лісце: аранжавае, жоўтае, светла-зялёнае... Доўга

Фота Кастуся Дробава.

Наталля Кучмель.

стаяла перад вачамі гэтае спалучэнне, а потым скарысталася яго ў вязанні шкарпэтак. А бываюць вельмі мілыя колеры, да якіх складана падабраць аздабу, напрыклад, разбелены блакітны. Так, аднойчы доўга мучылася з гэтым, у выніку падабрала: бэзавы і ярка жоўты. Дробненькія дэталі атрымаліся маляўніча! Аднойчы, калі не ведала, якія колеры дадаць да асноўнага, выбірала шляхам галасавання ў кампаніі, у якой ведалі таго чалавека, каму задумваўся «твор». А раз было, што з самага пачатку ўсё ішло прыгожа: і колеры, і спалучэнні. Тыя шкарпэткі я звязала для сябе. Ды ў выніку не спадабаліся. Але шкарпэткі ўбачыла суседка па дачы — ёй яны вельмі прыйшліся даспадобы, ды і памер у нас аднолькавы. Я ёй іх і аддала за нейкую сімвалічную капейчыну.

— А як падбіраеш узоры? Яны ўсе таксама індывідуальныя.

— Узор павінен дзяліцца на пэўную колькасць вочак. Пруткі — 2—2,5 міліметры. Калі нага тонкая, то зазвычай 72 вочкі, якія дзеляцца на 18, а калі таўсцейшая, то на 20—21. На пэўную колькасць вочак павінен дзяліцца і ўзор. На 4 і асабліва на 6 дзеляцца большасць колераў.

Узоры найбольш любію скандынаўскія. Яны маюць пэўную асаблівасць. Нітка працягаецца пад нізам вязання, а значыць,

утвараецца другі рад уцяплення. Пра скандынаўскія ўзоры і пра так званыя драўніныя косы ірландскага паходжання пішуць, што ў кожнага роду яны былі свае. І гэта мела пэўнае практычнае значэнне. Калі да берага прыбывала патанулага рыбака, то па ўзоры на яго швэдэры здагадваліся, хто ён і каму паведаміць.

А з некаторымі ўзорамі звязаны і легенды. Напрыклад, васьміканцовая кветка, выява якой прысутнічае ў фальклору практычна ўсіх народаў. Ёсць яна і ў скандынаваў. Яны называюць яе «ружа-сэлю» і нават ведаюць імя жанчыны, якая прыдумала гэтую кветку. У нас яна можа азначаць і ранішняю зорку, і хатні агмень, і купальскае сонца... А яшчэ ўзоры маюць магічнае значэнне. На ўсіх усходніх жакардах і вышыўках ёсць малюнак кіпця — гэта іх абярэг. Наш абярэг — хвалька, з кропачкамі альбо без іх.

— Калі б у тваім характары была прадпрымальніцкая жылка, магла б зрабіць на гэтым бізнес...

— Гэта тое самае, што зарабляць паэзіяй. Калі бачу, што рэч падышла чалавеку па памеры і пасуе, радуся разам з ім — і гэтая радасць і ёсць узнагарода.

Таша ШПАКОЎСКАЯ, фота аўтара

зваротная сувязь

Блытаныя сцэжкі

У нядзелю і чацвер на канале «Культура» Беларускага радыё ўвазе слухачоў — праект пісьменніка Навума Гальпяровіча «Развагі пра літаратуру». У рамках блока ранішніх праграм «У рытме дня» выходзяць праекты «Адным штрыхом» з вершамі і мініяцюрамі беларускіх аўтараў, а таксама «Ранішні серыя» са старонкамі твора Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях».

Праграма «Літаратурная анталогія» прапануе раман Фёдора Дастаеўскага «Злачынства і пакаранне». У «Радыёбібліятэцы» — твор Фрэнсіса Скота Фіцджэральда «Вялікі Гэтсбі». У праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вярхоўнай эфіры выхадных слухачоў чакаюць апавяданні, а аматарам паэзіі праграма «Прачулым радком» гэтым разам прапануе вершы Леаніда Галубовіча.

Змест перадачы «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю складуць дзве часткі радыё-

спектакля «Блытаныя сцэжкі» паводле п'есы Кандрата Крапівы «На вастрыі».

Юным прыхільнікам мастацкага вяшчання канал «Культура» прапануе ў выхадныя «Дзіцячы радыётэатр» з пастаноўкамі з фандаў радыё. Чытанні з працагам твора Наталлі Бучынскай «Незабыўныя сустрэчы з авечкай Адэліяй» ладзяцца па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Штовечар у 21.00 — «Вячэрняя казка» для маленькіх.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю і сераду на «Культуры» — радыёверсія тэлеперадачы Навума Гальпяровіча «Суразмоўцы». Гэтым разам прагучыць гутарка з крэатывам Алесем Хітруном.

19 лютага — 90 гадоў з дня нараджэння Альфрэда Шутава (1932—2005), заслужанага работніка культуры БССР.

20 лютага — 125 гадоў з дня нараджэння Кіры Барышнікавай (1897—1978), беларускага і расійскага педагога, мовазнаўцы.

20 лютага — 100 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Цікоцкага (1922—2012), мовазнаўца, журналіста.

20 лютага — 85 гадоў з дня нараджэння Юрыя Нікіфарова (1937—2003), графіка, жывапісца.

20 лютага 70 гадоў спаўняецца (1952) Наталлі Кастэнцы, заслужанай артыстцы БССР.

20 лютага 70-гадовы юбілей (1952) Віктара Каўшыркі, мастака манументальна-дэкаратыўнага мастацтва і мастацкага праектавання.

20 лютага 70 гадоў спаўняецца (1952) Аляксандру Фёдараву, заслужанаму артысту Рэспублікі Беларусь.

20 лютага — 60 гадоў (1962) Ніне Гараглед, пісьменніцы.

20 лютага 60-гадовы юбілей адзначае (1962) Аляксей Шадзько, акцёр, музыкант.

21 лютага — 85 гадоў з дня нараджэння Славы Сакалова (1937—2005), мастака манументальна-дэкаратыўнага і прыкладнага мастацтва, афарміцеля.

21 лютага 75 гадоў спаўняецца (1947) Валянціне Буцінай, мастачцы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

21 лютага — 75 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Фінберга (1947—2021), дырыжора, народнага артыста Беларусі.

21 лютага 70 гадоў адзначае (1952) Мікалай Паграноўскі, мастак.

22 лютага — 100 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Марусалава (1922—1982), заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

22 лютага — 100 гадоў з дня нараджэння Івана Ціханова (1922—1993),

заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

22 лютага — 90-гадовы юбілей (1932) Івана Міско, беларускага скульптара, народнага мастака Беларусі.

22 лютага 90 гадоў спаўняецца (1932) Ірыне Назімавай, мастацтвазнаўцы, педагогу.

22 лютага 85 гадоў (1937) Віктару Чуглазаву, мастаку-афарміцелю, акварэлісту.

23 лютага — 105 гадоў з дня нараджэння Эты Тырманд (Эдзі) (1917—2008), кампазітара, педагога.

23 лютага 95-гадовы юбілей (1927) адзначае Ганна Аўдзееўка, спявачка, заслужаная артыстка БССР.

23 лютага — 75 гадоў з дня нараджэння Валерыя Кучынскага (1947—2016), спявака, заслужанага артыста БССР.

23 лютага 60 гадоў (1962) спаўняецца Алене Ігнацюк, паэтэсе, літаратуразнаўцы, культуролагі.

24 лютага — 120 гадоў з дня нараджэння Івана Хвораста (1902—1983), танцоўшчыка, балетмайстра, заслужанага работніка культуры БССР.

24 лютага — 85 гадоў з дня нараджэння Ігара Крэйдзіка (1937—2008), плакатыста, мастака тэатра.

25 лютага — 75 гадоў з дня нараджэння Яўгена Шадохіна (1947—2012), графіка, акварэліста.

Каляндар падрыхтаваны БДАМЛІМ

Рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне вядучаму тэхнічнаму рэдактару РВУ «Выдавецкі дом «Звязда» Лідзіі Міхайлаўне Нікіткінай у сувязі з вялікім горам, якое яе напаткала, — смерцю МАЦІ.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарава, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснікі галоўнага рэдактара — 319-79-85, 224-66-74
адказны сакратар — 377-99-73
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98

аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падлісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку
17.02.2022 у 11.00
Ум. друку арк. 3,72
Наклад — 679

Друк Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013
Заказ — 338
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэзюмуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

